

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN

Élettér és nagytér

LOVÁSZ JÁNOS

A felszabadult területek postai- és távközlési szolgálatának megszervezése

GALLYAS ISTVÁN

Tudomány és élet

Beszámoló a kolozsvári közigazgatási jogi tanszéken végzett kétéves munkáról (Martonyi János). — A mai olasz szindikalizmus és korporativizmus (Karay Kálmán).

Könyvszemle

Csizmadia Andor: A magyar városi jog. Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban (Bónis György).

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 2

Egyes szám, ára 1.— P

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKÉNT TIZSZER.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV., PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.

I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184—623.

TARTALOM

	Oldal
Élettér és nagytér	LOVÁSZ JÁNOS 161
A felszabadult területek postai- és távközlési szolgálatának megszervezése	GALLYAS ISTVÁN 168
Tudomány és élet	180
Beszámoló a kolozsvári közigazgatási jogi tanszéken végzett két éves munkáról (Martonyi János). — A mai olasz szindikalizmus és korporatívizmus (Karay Kálmán).	
Könyvszemle	189
Csizmadia Andor: A magyar városi jog. Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban (Bónis György).	

E szám munkatársai:

Lovász János dr. egyetemi fogalmazógyakornok, a Magyar Közigazgatástudományi Intézet tanársegéde. — Gallyas István dr. postatitkár. — Martonyi János dr. egyetemi tanár (Kolozsvár). — Karay Kálmán dr. polgármesterhelyettes, főjegyző (Vác). — Bónis György dr. egyetemi tanár (Kolozsvár).

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 10 pengő. Jogi személyek, könyvtárak, intézetek részére évi 24 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is fizethető. Póstatakarékpénztári csekk számla száma: 36.111.

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R. T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József igazgató.

ÉLETTÉR ÉS NAGYTÉR

I. Új feladatok, új témák és új szervezeti megoldások korát éljük. Az élet rohamosan fejlődik. Egyrészt ez a fejlődés, másrészt ennek a fejlődésnek a megszervezése egyre újabb és bonyolultabb feladatokat, kérdéseket állít elénk és ezek minél előbbi megoldását sürgeti. Ilyen új kérdés az élettér és a nagytér. Ez ma még elég zavaros és tisztázatlan fogalom, de egyre többen foglalkoznak vele. Mindenki a maga szempontjából és majdnem mindenki mást ért alatta. Ez viszont nem mentesít az alól, hogy a problémát ne lássuk meg és ne tisztázzuk annál is inkább, mert az élettér és nagytér ma már nemcsak elmélet, hanem gyakorlat. Hazánkban is érezhetjük hatását, hogy ezt máshol komolyan veszik. Az élettér és nagytér már hat, letagadni nem lehet, tehát tisztázni kell.

Az élettér elsősorban gazdasági, illetve helyesebben *gazdaságföldrajzi* fogalom. Az életterek a gazdaságföldrajzban azokat a nagy, többé-kevésbé összefüggő tájakat jelentik, melyek az egyes embertípusok kialakulására vezetnek. Az Ó-világban három ilyen nagy életteret ismer a gazdasági földrajz: 1. az eurázsiai síkság, (az ázsiai középhegységtől kb. Lengyelorszáig elterülő hatalmas térség); 2. az ázsiai középhegységtől délre elterülő terület: India, Délázsia, stb.; 3. az ázsiai középhegységtől keletre levő terület Mongolia, Japán, Kína. Ez a 3 nagy tájegység vezetett a nyugati, keleti és déli emberfajták kifejlődéséhez. Ez a három őstáj, ősi élettér töltötte fel az egész mai világot, mindegyik óriási terület és emberek 100 millióit foglalja magában. Ezek mellett természetesen vannak még más életterek is. ilyenek pl. Észak- és Délamerika, a Szaharától délre fekvő Afrika, stb., maguk is több kisebb egységre tagozódva.

Amikor ma élettérről beszélünk, a fogalmat nem ebben az értelemben szoktuk használni, sokkal kisebb területet értünk alatta és mindig a térnek egy néphez való viszonyára gondolunk. Tehát a mai élettérfogalom nem azonos a gazdasági földrajz életterével. *Élettér alatt általában azt a területet szokták érteni, amely egy nép számára a megélhetést biztosítani tudja.* Ezt a területet mindegyik nép igyekszik beszervezni a maga hatalmába, lehetőleg politikailag is. Ez rendszerint megegyezik a jelenlegi, vagy történelmi országhatárokkal, de mindenesetre magában foglalja azt a területet, melyre valamely nép bármilyen jogcímen igényt tart. Hiszen éppen azért tart rá igényt, mert érzi, hogy szüksége van rá és a területről való végleges lemondás esetleg fennmaradását veszélyezteti. Az életterek magvát kitevő területek körül épen ezért nem igen szokott vita lenni. Ott az államalkotó nép többségben él, a többi népek ezekre a területekre rendszerint nem tartanak igényt. Ellenben az életterek határaival már baj van. A baj ott kezdődik, hogy az élettereket nem lehet pontosan elhatárolni. A szomszédos népek életterei egymásba nyulnak, sokszor fedik egymást és a mindenkori hatalom kérdése, hogy a határterület politikailag melyik néphez tartozik. A gyakori hatalomváltozás a la-

kosságot kevertté teszi, nem tud egységes szellem kialakulni és így a terület a maga sorsába komoly tényezőként beleszólni nem tud, mindig csak kőnc marad a verekedők között. Ilyen ütköző terület Európában pl. Elzász-Lotharingia, Erdély, Lengyelország, stb. Kivétel az, amikor a határterületet az ellentétek miatt nemzetközi garancia mellett önálló állammá teszik. Pl. Svájc. Ezeknek a sokszor jelentékeny határterületeknek politikai hovatartozása nemcsak a szomszédos és az értük küzdő hatalmak szempontjából fontos, hanem világpolitikailag is igen jelentős kihatása van. A nagyhatalmak számára rendkívül fontos, hogy ezek a területek melyik államhoz tartoznak és az az állam velük milyen viszonyban van. A politikai igényt alkotó terület odaigéréseivel a nagyhatalom szövetségesevé, annak fenyegetésével ellenségévé teheti a kisebb népeket. Mivel pedig nem közömbös, hogy éppen ezek az ütköző területek a döntő pillanatokban kinek a birtokában vannak, a nagyhatalmak ezeknek a területeknek politikai hovatartozására mindig nagy gondot fordítottak. Amennyiben maguknak azokat — már csak a távolságok miatt sem — nem tudták megszerezni, befolyásukat úgy érvényesítették, hogy szövetségeseiknek ítélték ezeket a területeket és ezzel egyúttal az ellenfelet is gyöngítették, sőt állandóan veszélyes helyzetben tartották. *Igy az élettér mellett, melynek bevallott, vagy hallgatolagos célja a gazdasági önellátás és a közvetlen védelem, kialakul egy másik nagyobb terület, melynek célja a tökéletes politikai és gazdasági biztonság, a politikai fenyegetésnek még teljes kifejlődése előtti elhárítása és adott esetben a támadás. Az így kialakuló területet nagy-térnek (Grossraum) szokták nevezni.* A nagy-tér területén a hatalmak egyensúlya felbomlik. A nagyhatalmak közül valamennyi kiszorul és csak egynek marad vezető befolyása és hatalma. Ez, mint a nagytér szervezője, kialakítja a vezető és vezetett hatalmak viszonyát a nagytéren belül. Az alkalmazkodást a nagyhatalommal való barátság, a jutalmazás vagy félelem, de főképp a szervező nagyhatalom ereje biztosítani tudja. Így a nyílt kérdések egész sora merül fel.

II. A problémák tekintélyes része *nemzetközi jogi* vonatkozású. Mivel a nagytérben egy nép irányítja a többit, egy nép érdekei az uralkodók és a többinek ehhez alkalmazkodni kell, esetleg saját érdekük rovására is, a következő kérdések adódnak:

- a) az államok egyenrangúak-e?
- b) milyen a viszony a nagytérben a vezető és vezetett hatalmak között?
- c) államszövetség-e a nagytér?
- d) milyen az egymásközi viszony a vezetettek között?

ad a) Az államok nem egyenrangúak, sohasem voltak és lesznek azok. Az államok egyenrangúsága lehet szép mese, mellyel az angolszászok dajkálták szövetségeseiket, de valóság nem lehet sohasem. Az államok éppen úgy nem egyenlők, mint ahogyan az emberek sem egyenlők. Az államok sokat hirdetett egyenlőségében — pl. a világháború utáni népszövetségben — a kis államok úgy érezhették magukat, mint a külvárosi proletár a jogegyenlőségben. Az egyenlőséget ki lehet mondani, de ez a tényeket megváltoztatni nem tudja. Az államok fenntartója és életetője az a közös érdek, melyet egy más állam fenyeget. Ez az érdek lehet a nép fennmaradása, a terjeszkedés, a gyarmatszerzés, stb. Hogy az állam célja megvalósuljon, az csak úgy érhető el, ha az ér-

dekeit védő állam erősebb, mint a másik. Tehát nem egyenlő. Egyenlőség soha sincsen, hanem mindig vannak hatalmi eltolódások, diplomáciai és fegyveres harcok, melyek állandóan egyenlőtlen helyzeteket adnak és ezen helyzetekből folyó előnyök kihasználására vezetnek. A helyzet időleges megnyugvása (békekötés stb.) pedig épen nem más, mint egy elért döntő egyenlőtlenység eredményes kihasználása, az egyenlőtlenységnek minél húzamosabb időre való rögzítése. Az élettér tehát az államok egyenlőségét nem fenyegeti, mert ilyen nincs.

ad b) A nagytérben a vezetők vezetett hatalmak közti viszony olyan, mint bármelyik nemzetközi szerződésben. A nagytér hatalmai egymással saját akaratukból szerződnek. Akaratuk lehet őszinte és lehet kényszerített. Ez azonban nemcsak a nagytérre áll, hanem minden nemzetközi szerződésre. A nagytérnél ez a probléma azért kap különösebb színezetet, mert egy összefüggő területnek egységes szempont szerinti megszervezéséről van szó és az egységes szempontot mindig a vezető hatalom állapítja meg. Ez azonban nem új dolog, ez eddig is így volt, csak eddig hiányzott a tárgyi megalapozottság és a főszempont csak a fegyveres erőre vonatkozott, most pedig azonfelül a gazdasági és kulturális tényezőkre is hat és nemcsak háborúra, hanem békére is szól. A vezető hatalom tehát a maga nagyobb súlyánál és több szuronyánál fogva tényleges hatalmat gyakorol az élettér államai fölött, azonban maga is hangoztatja, hogy azok önállóságát tiszteletben tartja és az alkalmazkodást önkéntesnek tekinti. Így szépíti jogilag a helyzetet, mely a valóságban bizonyos vonatkozásban fölé- és alárendeltségben jelentkezik. A kikényszerített intézkedéseket vagy mint nemzetközi egyezményeket, vagy mint az érintkezés feltételeit nem a vezető hatalom hajtja végre, hanem az egyes államok maguk, mint önálló törvényhozó és végrehajtó hatalmak. A nagytér így semmi újat nem hozott, mert pl. a trianoni béke törvénybeiktatása és végrehajtása mennyire volt a magyar nép akarata? Pedig akkor még nem beszéltek nagytérről. Akkor az, amit ma ezen értünk, Anglia vezetése alatt állott és népszövetségnek hívták. Tehát az újság nem a problémákban, hanem ezeknek újabb fejlődésében és az új irányító hatalomban van.

ad c) A nagytérbe tartozó hatalmak egymásközti viszonya rendszerint nemzetközi szerződésen alapul. A vezetőhatalommal szemben, ha ez kimondva nincs is, az alá- és fölérendeltség, a vezetett hatalmak egymásközti viszonyában pedig a mellérendeltség és a vezetőhatalomtól való kölcsönös függés érvényesül. Ha a vezetett hatalmak egymással nem is kötnek szerződést, ha esetleg ellenséges érzületűek is, mivel mindketten a vezető hatalomtól kisebb-nagyobb mértékben függnének, kénytelenek egymás érdekeit kölcsönösen figyelembevenni, a nagytér (vezetőhatalom) érdekében összeműködni és egymás iránti követeléseiket fékezni. Ha pedig egymással jó viszonyban vannak, a vezető hatalom, amíg az érdekei mást nem kívánnak, ezt a jóviszonyt jobban elősegíti és szorosabbra fogja. A kölcsönös összeműködés és a nagytérhez való tartozás természetesen önkéntes elhatározáson alapul, mint ahogy az adót is önként befizeti az ember, mert ha nem teszi, jön a végrehajtó. A nagytérben a vezető és vezetett hatalmak egymáshoz való viszonya legjobban a vezetett hatalmak egymásközti vitái-

ban, összeférhetetlenségi eseteiben domborodik ki. Az ilyen vitákat a vezető hatalom nem hagyja a végsőkéig elmérgesedni, hanem döntőbíróként közbelép és tekintélyével — mint magasabbrendű hatalom — igyekszik rendet teremteni. Kötelezettségeket ró a hatalmakra, esetleg új államhatárokat von, amelyekhez a vezetett hatalmak alkalmazkodnak. Ezt jogilag megint lehet szépíteni, hogy a vezetett hatalmak *kéri fel* bíraskodásra a vezető hatalmat, de a tényen, a vezető hatalom fölérendeltségén ez nem változtat.

ad d) Így jutunk el oda, hogy vannak vezető és vezetett, fölé- és alárendelt államok. Minden életterben van egy irányító és hozzá nemzetközi szerződéssel kapcsolott több, általa irányított, vezetett hatalom. A vezetett hatalmaknak, akár szívesen, akár nem, el kell ismerniök, hogy a vezető hatalom fölöttük áll. Látszólag ez az alakulat igen közel áll az államszövetség és a szövetséges államnak nevezett politikai formákhoz.

Jogilag a nagytér államai függetlenek, közös vagy fölöttük álló hivatalos szervük nincs, az államok szuverénitásokat az állami élet egész vonalán megőrzik. A viszony, mind egymás közt, mind a vezető hatalom felé, nemzetközi szerződéseken alapul, tehát a kapcsolat az állam-szövetség egyszerű kapcsolata, független államok önkéntes együttműködése.

A tényleges helyzet ennél sokkal szorosabb. Bár közös főszerv nincs, a vezető hatalomnak való alárendeltség nyilvánvaló. Az maguk a vezetett hatalmak is elismerik, a vezető hatalom döntőbíráskodó, szervező, irányító, nagytérrendező (Grossraumordnung) szerepének elfogadásával. Közös szerv nem kell, mert a szerződésileg vállalt és egyéb kötelezettségeknek teljesítését a vezető hatalom így is keresztül tudja vinni. A vezető hatalom szervei azonban mindig az egész nagytér méreteire terveznek és dolgoznak, csak a végrehajtást végzik a vezetett államok, azonban a vezető hatalom ebben is „segítséget nyújt”. A valóságos helyzet így legalább is olyan szoros, mint egy szövetséges államban. A vezető és vezetett hatalmak közti viszony tehát sem nem államszövetség, sem nem szövetséges állam, hanem más — esetleg egy közbeeső alakulat — a nagytér államainak egymáshoz való sajátos viszonya.

III. *Alkotmányjogi szempontból a szuverénitás tana kerül újra előtérbe.* Vajjon megőrzi-e szuverénitását egy vezető hatalom nagytérbe került ország? A válasz attól függ, hogy hogyan fogjuk fel a szuverénitást. Ha azt értem azon, hogy az egységes főhatalom, amely három ágra tagozódik (törvényhozás, végrehajtás és igazságszolgáltatás) továbbra is az államok sajátja marad és semmiféle alaki csorbítást nem szenved, akkor azt kell felelni, hogy a nagytérbe tartozó államok szuverénitásokat a legteljesebb mértékben megőrzik. Ha azonban azt veszem, hogy vannak olyan tények, melyeket a vezető hatalom valamennyi vezetett állammal megvalósított — az alaki szuverénitás legteljesebb érintetlenségével — ez, bár mindegyik számára hasznos lehet, szerintem a szuverénitás csorbulását jelenti (pl. egységes kül-, katonai és gazdasági politika). Itt is jelentkezik az alá- és fölérendeltségi viszony. Ez nem jelenti azt, hogy az ilyen állam most már elvesztette önállóságát és mondjon le a független állami életről, csupán azt, hogy egy annyit hangoztatott és kiélezett jogi tétel elavult és helyébe újabb lép, mely őszintén elismeri az egyes hatalmak egymástól való kisebb-nagyobb függését, de az ilyen függésben levő államtól nem tagadja meg a független államiságot.

IV. Leglényegesebb a nagytér hatása *gazdasági* tekintetben. Ez az ami új és a nagytérrel az eddigi szövetségi rendszertől legjobban megkülönbözteti. Eddig a szoros szövetség és a maximális

teljesítő képesség csak a háború esetére volt fenntartva. A nagytér erről a békében sem akar lemondani, mert logikailag nem indokolható, hogy ha el tudom érni a maximumot háborúban, békében erről miért mondjak le? Ezen gondolat alapján állandó szerves gazdasági összeműködés jön létre a nagytér államai között a szervező hatalom irányítása mellett, úgyhogy gazdasági szempontból az egész nagytér egy társadalmat és egy közgazdaságot alkot. Az összes államok a nagytér szükségletére termelnek és együtt élvezik ennek a kollektív termelésnek előnyeit. Az államok közgazdaságait egymással összhangbáhozák és a vezető hatalom irányításának rendelik alá. Így alakul ki az egész nagytér egységes gazdasági arculata, így valósul meg a hosszútávú gazdasági tervezés az állandó jobb megoldások elérésére, a nagytér államai közötti munkamegosztás és szerves együttműködés. Kialakul a nagytér, mint új gazdasági egység és ezzel kapcsolatban a külkereskedelem is új formát kap, kétfelé tagozódik. Kialakul a nagytér államainak egymás közötti (átmenő) forgalma, mellyel a közös termelés gyümölcseit cserélik ki, illetve juttatják el a szükséglet helyére, és kialakul egy másik külforgalom, mellyel a nagytér termelési feleslegét szállítják ki és esetleg ki nem elégített szükségletét fedezik. Az előbbi nagy mértékben megnövekszik, míg az utóbbi, épen a nagytér-gazdálkodás következtében, minimálisra zsugorodik.

A nagytér gazdasági összhangjának legfontosabb feltétele a gazdasági élet — főleg a termelés — alapjainak és struktúrájának azonossága, vagy legalább is minimális eltérése. Ez nem minden nagytérben adódik magától, a nagytér egyes államai között sokszor igen jelentős eltérések vannak. Ezeknek az eltéréseknek, termelési hátrányoknak és szervezetenlenségeknek kiküszöbölése minden állam számára komoly feladat, de a vezető hatalom szempontjából esetleg létkérdés. Ézért ez az a pont, amelyet a vezető hatalom leginkább kimunkál, amire nem sajnál pénzt és időt, hanem teljes gazdasági organizációját az egységes színvonal kialakítására fordítja. A cél az, hogy egyenlő alapfeltételek mellett mindenki végezze azt, amiből a legjobbat tudja produkálni. A mezőgazdasági termelés nivójának fokozása, az iparoknak legmegfelelőbb helyekre való telepítése, a termelést fokozó eljárások kikutatása, a lelőhelyek feltárása, az egységes és gyors kereskedelmi hálózat (út-, vasúthálózat, folyami és légi közlekedés), bank- és hitelszervezet minden állam szempontjából egyformán fontos, de csak egy vezető hatalom irányítása mellett oldható meg az egész nagytérre egységesen.

Láthatjuk, hogy a nagytér a legszorosabb együttműködésbe vonja az államokat — nem úgy, mint az eddigi szövetségekben egy esetleges háborúra, hanem a mindennapi életben, a gazdasági forgalomban. Állandó szoros és szerves kapcsolatot létesít, mellyel a nagytér egyedeinek jólétét és biztonságát szolgálja.

A nagytérrel közgazdasági szempontból úgy is fel lehet fogni, mint a gazdasági élet egy fejlődési fokát. A gazdasági élet alig lépett ki a városi gazdálkodás formájából, még ideje sem igen volt nemzetgazdasággá kifejlődni, amikor az ipari forradalom és a nemzetközi tőke egyszerre világgazdasággá akar-

túk duzzasztani. A gazdasági élet ezt a nagy ugrást nem bírta el és az egész világ gazdasági erőinek felhabzsolása egyelőre nem sikerült, a világ minden tájára kiterjedő gazdasági hatalom szemünk előtt bomlik szét. A világnak egy gazdasági szervezetbe való foglalása megbukott. Az államot, mint zárt gazdasági egységet, túlléptük. Most a kettő közötti fokozat, a több államot magában foglaló gazdasági tér — a nagytér — követeli a maga helyét. A gazdasági élet nem ismer ugrásokat, a nagytérrel kibagyták, ez világgazdasági válságokra vezetett, melyekből a kiút a gazdasági élet törvényeihez és így a folyamatos fejlődéshez való visszatérés.

V. A nagytér hat, mint *kulturális tényező* is. Az egész nagytér gondolat nem valósítható meg az államok és ezeken belül az emberek bizonyos fokú szellemi egysége és egységes beállítottsága, a leglényegesebb problémákban való azonos gondolkodás és egy mindnyájunkat átfogó közös szellemi tartalom nélkül.

Ennek a kialakítása elsősorban a vezető hatalom feladata, de szükséges, hogy a többiek is magukénak vallják. Az amerikai irodalom használja is azt a megkülönböztetést, hogy szervezetben az összhang biztosításának két módja van: az egyik az alá- és fölérendelés, a másik egy eszme uralma. Az államnak és az embereknek ettől a vezető gondolattól, közös eszmétől való teljes átitatottsága a nagytér legerősebb összetartó kapcsa és ezért a nagytér szervező hatalom ennek legtökéletesebb megvalósítására kell, hogy törekedjék, amint erre törekszik is. A hatalmon lévők állandó érintkezése, a tudományok képviselőinek kölcsönösen kimélyített kapcsolatai, a társadalmi, főleg szociális és jogi tudományok azonos irányú művelése, a fiatalság kölcsönös tanulmányúttjai, a külföldi kulturális és propaganda intézetek és szervek, mind a közös szellem és világnézet kialakítását szolgálják. Ehhez járul még nagy súlyával az irodalom és, mint a tömegekre legjobban ható szervező és propaganda eszköz, a sajtó és a film. A lelkek átformálása ezekkel teljes mértékben megvalósítható és a nagytér egységes világnézete megoldható. A nagytérhez tartozó államok saját feladata, hogy a nagytérrel átfogó eszme mellett ne engedjék a maguk sajátos és rájuk nézve létfontosságú külön világszemléletüket elsikkadni, háttérbe szorítani, hanem azt a nagytér szellemével összhangba tudják hozni. sőt, lehetőleg annak alakulására maguk is hatással legyenek.

VI. Ezen felül az élettér és főleg a nagytér problémájának még számos kisebb-nagyobb vonatkozása van. De már ezekből is kivehető, hogy rég túljutottunk azon a fejlődési fokon, mikor az államhatalom minden vonatkozásban csak a politikai határokig terjed. Éppen a nagytér beszerzése követeli meg, hogy az államhatalom a politikai határokon már békében is túlnyomuljon és idegen felségterületeken végezzen szervezési munkálatokat. Ez az a tény, ami a nagytér problémájának rendkívüli jelentőséget ad és a mai életben felvetett problémák közül ezért lesz az egyik legfontosabbá és legkényesebbé. A nagytér nemzetközi jogi, közgazdasági, kereskedelmi, kulturális, alkotmányjogi, közigazgatási, magánjogi, stb. szempontból a problémák egész sorát veti fel. Mivel pedig a nagytér már nálunk is hat, és egy nagy nép nagytérbe tartozunk, ezekkel a kérdésekkel szembe kell néznünk. Jövő életünkbe már most szabályokat írnak elő. Nemcsak a Német Birodalomnak, a Szovjetnek és az Angolszász hatalmaknak is vannak terveik a Kárpát-medencében. Mindenki ezt a területet akarja, amennyire tudja, beszervezni, mert benne látja biztosítékát egész Európára kiterjedő hatalmának. Ez nemcsak ma van így, így volt ez az egész történelem folvamán is. Itt tört meg a római birodalom, itt fejlődött ki a hatalmas magyar királyság, ezen keresztül akarta a tatár és török meghódítani Európát.

Ettől a területtől akarták a francia királyok megfosztani az e területek beszerzésével hatalmassá vált Habsburgokat a Rákóczi felkelés elindításával. I. Miksa, Gentz, Napoleon, Bismarck erre a területre hívták fel a Habsburgok figyelmét. Kimutatták, hogy a birodalom centruma nem Bécs, hanem az akkori Buda, és rámutattak arra, hogy Ausztria célja nem a nyugat-, hanem csakis a kelet-felé való terjeszkedés és szervezés lehet. Ez az a terület, melynek megszerzésével Oroszország le akarta győzni a központi hatalmakat az első világháborúban és Németország leigázásának legbiztosabb záloga ennek a területnek a versaillesi és egyéb békediktátumokkal való gazdasági és politikai széthúzása volt. A Szovjet-Unió szintén ezt a területet választotta, amelyen keresztül Európa bolsevizálását és Németország lerohanását elérheti.

Látjuk, hogy ezért a területért mindenki harcol és mindenki úgy-, ahogy be akarja szervezni, jogot formál hozzá. Minket nem kérdeznek meg, hogyan képzeljük ennek a területnek a jövőjét. De ha megkérdeznének, tudnánk-e rá felelni? Mások a maguk szempontjából már kidolgozták, hogy hogyan szervezik be ezt a földet. Mi gondoltunk-e már azon, hogy mit kell nekünk beszervezni? Van-e nagytér és élettér a kis népek számára is, vagy ez csak a nagy népek kiváltsága? És egyáltalában kis nép vagyunk-e, és ha igen, annak is kell-e maradnunk? Számítani fognak-e a jövőben ezen a földön a magyarság érdekei? Van-e magyar élettér és magyar nagytér? És, ha van, mekkora az? Meddig terjed, mi ennek a feladata és jövője? Hogyan kapcsolódik ez a beléjenyúló idegen életerekbe és a különböző életerek érdekei hogyan hangolhatók össze? Ezek mind problémák, én csak felvettem azokat, válaszolni kell rájuk, mert ha előbb válaszol rá a történelem, mint mi, nem biztos, hogy ez a válasz a mi javunkra fog szólni.

LOVÁSZ JÁNOS.

Fontosabb irodalom:

- Gr. Teleki Pál*: A gazdasági élet földrajzi alapjai. Bp. 1956. 302—312. lap.
Graf Paul Teleki: Die Weltpolitische und Weltwirtschaftliche Lage Ungarns in Vergangenheit und Gegenwart. Berlin. 1926.
Heinrich Schmitt: Lebensräume im Kampf der Kulturen. Leipzig. 1958.
Carl Schmitt: Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Deutscher Rechtsverlag (Berlin, Leipzig, Wien).
Dr. K. H. Dietzel, dr. O. Schmieder, dr. H. Schmitt: Lebensraumfragen europäischer Völker. Band I.: Europa. Quelle & Mayer, Leipzig.
Dr. Friedrich Vöhting: Vom Welthandel zur Großraumwirtschaft. Weltwirtschaftliches Archiv 1942. január.
Reinhard Höhn: Großraumordnung und völkisches Rechtsdenken. Reich. Volksordnung, Lebensraum. I. Band 1941. 256—288 lap.
Dr. Karl Janovsky: Großdeutschland und der südosteuropäische Raum. 1940.

A FELSZABADULT TERÜLETEK POSTAI- ÉS TÁVKÖZLÉSI SZOLGÁLATÁNAK MEGSZERVEZÉSE

A felszabadult (felvidéki, kárpátaljai, keleti és erdélyi, továbbá délvidéki) területek postai és távközlési (távíró, távbeszélő és rádió) szolgálatának megszervezése igen nagy feladatok elé állította a m. kir. postát. Ezt a feladatot csak erre a célra felállított megfelelő külön szervezettel lehetett a lehetőségekhez képest a legjobban elvégezni. A Felvidék visszacsatolása alkalmával felállított szervezet működésénél szerzett tapasztalatok alapján a keleti és erdélyi területek visszacsatolásakor teljesen új szervezetet állított fel a posta e területek megszervezésére. Ez a szervezet a gyakorlatban annyira bevált, hogy a délvidéki területek visszacsatolásánál ugyanazt a szervezetet hívták ismét életre. (Az aránylag fejletlenebb posta-, távíró- és távbeszélő hálózatú kárpátaljai terület nem kívánt különösebb szervezetet.)

Az alábbiakban a keleti és erdélyi, továbbá a délvidéki területek megszervezését ismertetem nagy vonalakban.

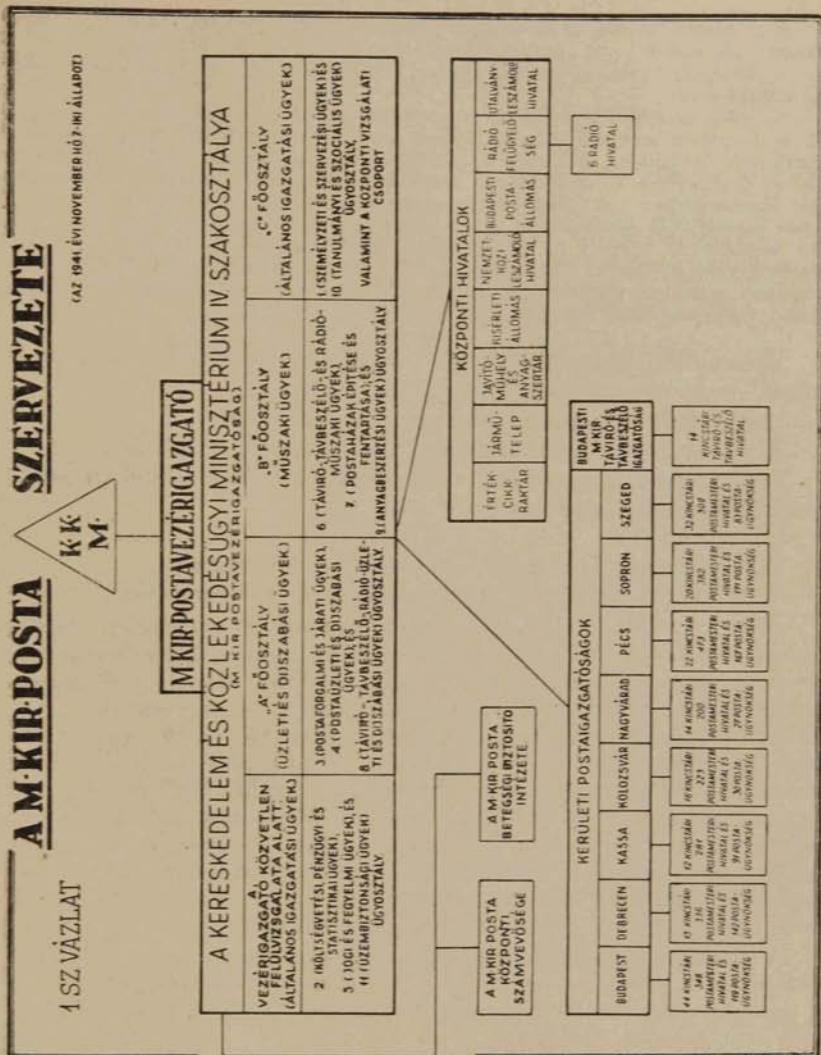
Előjáróban azonban szükségesnek vélem egy-két mondattal a posta szervezetét ismertetni. (1. vázlat) hogy az összefüggést, valamint a hatáskörök rétegződését jobban megvilághatassam.

(Megjegyzem, hogy a „posta” vagy a „postaszolgálat” kifejezése alatt mindenkor a posta- és távközlési (távíró-távbeszélő- és rádió) szolgálatot kell érteni).

A posta vezetése — a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszternek fenntartott egyes ügyek kivételével — a miniszter legfelsőbb irányítása mellett a postavezérigazgató kezében van, aki mint a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterium (a továbbiakban K. K. M.) IV. szakosztályának (postavezérigazgatóságnak) vezetője látja el feladatát.

A postavezérigazgatóság illetékessége az ország egész területére kiterjed. Hatásköre a következő: irányítja, igazgatja és ellenőrzi a postaszolgálat ellátását, feladata a kormányzat, a gazdasági élet és a nagyközönség részéről a postaszolgálattal szemben támasztott követelmények megállapítása, esetleg felkutatása és ennek megfelelően a lehetőségek és az ésszerűség határain, valamint a költségvetési fedezet keretein belül a postaszolgálat fejlesztése. Hatáskörébe tartoznak még a személyzeti, szociális, kulturális és üzembiztonsági ügyek is. A hatáskörébe tartozó ügyekben általánosságban II. fokú hatósági jogkört lát el.

Az egyes kerületi igazgatóságok, (8 postaigazgatóság és a budapesti távíró és távbeszélő igazgatóság) illetékessége az országnak meghatározott részeire (a kerületre) terjed ki. Hatáskörükbe tartozik a kerületben a postaszolgálat ellátásának biztosítása, a kincstári és postamesteri postahivatalok és a postaügynökségek (valamint az egyéb postai szervek) működésének közvetlen igazgatása és ellenőrzése, személyzeti, szociális és kulturális ügyeinek részbeni intézése, továbbá a postavezérigazgatóság által meghatározott terv szerint és a rendelkezésükre bocsátott hitelkereten belül a szolgálat fejlesztése. Kötelességük az észlelt hiányok és visszasságok megszüntetése, illetőleg ha az hatáskörüket meghaladja, azok megszüntetésére a postavezérigazgatósághoz jelentés- és javaslattétel, továbbá tapasztalataik alapján javaslattétel a szolgálatnak hatáskörüket meghaladó, vagy nagyobb beruházást igénylő fejlesztésére. A kerületi igazgatóságok a hatáskörükbe tartozó ügyek intézésénél egymással közvetlenül érintkeznek. Általánosságban I. fokú hatósági jogkört látnak el.

A budapesti táviró és távbeszélő igazgatóság illetékessége Budapestre és környékére, hatásköre pedig — a postaigazgatóságok hatásköréhez értelemszerűen hasonlóan — csak a táviró és távbeszélő üzleti, kezelési, üzemi és műszaki ügyekre terjed ki.

A központi hivatalok egyes különleges feladatok ellátására hivatottak. Alárendeltségi viszonyban a postavezérigazgatósággal vannak, a kerületi igazgatóságokkal pedig mint mellérendelt szervek érintkeznek. Hatósági jogkörük nincsen.

A kincstári és postamesteri postahivatalok és a postagynökségek (valamint az egyéb kisebb postai szervek) a postaforgalom lebonyolítását végzik. Hatósági jogkörük általában nincsen, kivéve egyes kincstári postahivatalokat, amelyek bizonyos kárterítési ügyekben (csomag és ajánlott küldemények elvisezése, csomagok kifosztása 100 P értékhatárig, belföldi forgalomban) I. fokú hatósági jogkörrel bírnak.

Fontosnak tartom még megemlíteni azt a különbséget, amely az úgynevezett „kincstári“ és „postamesteri“ postahivatalok között van.

A kincstári postahivatalok állami kezelésben, állami személyzettel végzik munkájukat.

A postamesteri hivatalok postamesterei azonban az állammal (a postával) lényegében szerződéses viszonyban vannak s a megállapított díjazásért (fenntartási, szállítási, kézbesítési átalány, stb.), a vonatkozó szolgálati szabályzat értelmében és a hatályos rendelkezések szerint, saját felelősségükre, saját kezelésükben, az alkalmazás szempontjából magánjellegű alkalmazottakkal látják el a szolgálatot. (Természetesen — a szerződésileg elvállalt feladat közérdekű, közjogi és közigazgatási tartalmán kívül is — számos körülmény van, amely a magánjogi szerződéses jogviszonyt a közjogi és közigazgatási jelleghez közelíti, ezeknek részletezése azonban, bármilyen érdekes feladat lenne is, nem tartozik a tárgyhoz).

Valamely feladat (szervező munka) elvégzésének egyes mozzanatait a következők:

1. A feladat pontos és részletes megállapítása.
2. Az így szükséges szervezet vagy keretek felállítása.
3. A feladat elvégzéséhez szükséges személyi és dologi szükségletek megállapítása és biztosítása.
4. Végrehajtás.
5. A végrehajtás állandó irányítása és ellenőrzése.
6. A feladat elvégzése után a szervezet felszámolása.

ad 1. A feladat — *egy-egy felszabadult országrész postai megszervezése* — adva volt. Ez a feladat főbb részleteiben a következőképp tagozódott: A felszabadult terület kincstári és postamesteri postahivatalainak (s esetleg egyéb postaszerveinek) átvétele és beszerzése a postaszolgálatba, a távíró és távbeszélő vonalak felderítése, helyreállítása és így a távközlési szolgálat megszervezése, a postakincstár birtokába szálló ingó és ingatlan vagyon számbavétele (leltározás) és az okozott károk tárgy- és értékszerű megállapítása, a megszálló állam visszamaradt postaalkalmazottainak és a területen élő volt magyar postaalkalmazottaknak át-, illetőleg visszavétele, továbbá a szolgálat ellátásának biztosítása személyi és dologi vonatkozásokban.

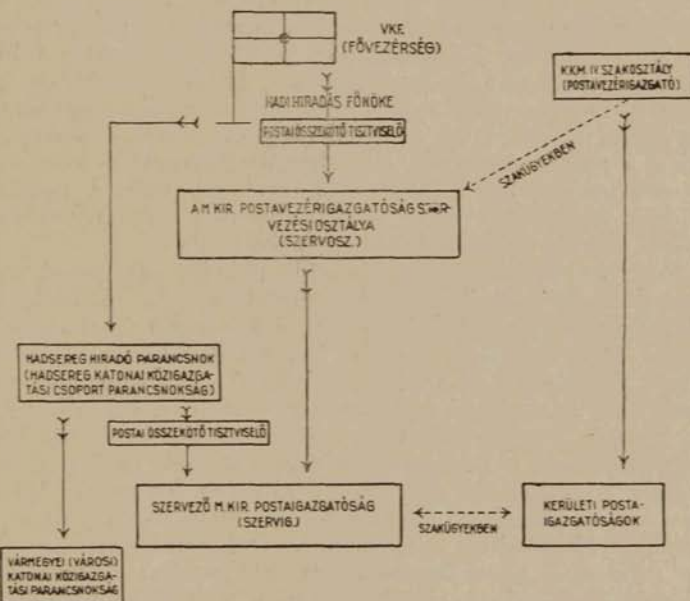
A feladat természetében rejlő sajátosságokon kívül különlegessé tette a helyzetet az, hogy a posta ezt a feladatot nem a saját polgári szervezetén, hanem a katonai közigazgatás keretein belül volt köteles elvégezni.

ad. 2. Minthogy tehát a felszabadult területek közigazgatási, gazdasági, stb. megszervezését a m. kir. honvéd vezérkar főnöke (továbbiakban Vkf.) végezte a katonai közigazgatás útján, — amelynek a posta szervező alakulatai is szerves részei voltak — szükséges volt a postavezérgazgatóságtól részben független, a Vkf.-nek alárendelt *postai szervezet létesítése*. Ennek a postai szervezetnek azonban természetesen a postavezérgazgatósággal is szoros kapcsolatban kellett lennie, hiszen a tisztán szakkérdésekben — általában — az általános postai szabályokat kellett alkalmazni, továbbá a postavezérgazgatóság bocsátotta rendelkezésre a szükséges személyi és dologi szükségleteket is. Ezt a ketős viszonyt az alábbiak szerint oldották meg.

A szervezés legfőbb vezetésére és irányítására tehát a postavezérigazgatóság keretén belül megalakult *A m. kir. postavezérigazgatóság (keleti, illetőleg déli) szervezési osztálya* (röviden *Szervosz*). Ennek a szervnek hatásköre általában a postavezér-

2.SZ. VÁZLAT

AKATONAI KÖZIGAZGATÁS ALATT ÁLLÓ TERÜLETEKEN MŰKÖDŐ POSTAI SZERVEZET BEKAPCSOLÓDÁSA A M.KIR.HONVÉDSÉG ILLETŐLEG A KATONAI KÖZIGAZGATÁS VALAMINT A M.KIR. POSTA SZERVEZETÉBE

igazgatóság értelemszerű hatáskörével egyezett meg. Az ország belső területeivel való viszonylatban, mint a postavezérigazgatóság egyik ügyosztálya, a felszabadult területek postai szerveivel és egyéb hatóságaival szemben pedig, mint a katonai közigazgatás egyik szerve működött. Mint ilyen a Vkf.-nek volt alárendelve, aki az irányítást a hadihíradás főnöke útján látta el.

Az elsőfokú igazgatási teendőknek a helyszínen leendő ellátására, valamint a tulajdonképpeni szervezési munka végrehajtására a Szervosznak alárendelt *Szervező m. kir. postaigazgatóság* (röviden *Szervig*) elnevezésű szerv létesült. Ennek hatásköre általában a kerületi postaigazgatóságok hatáskörével egyezett meg s azokkal bizonyos esetekben közvetlenül is tárgyalhatott.

Ennek a két szervnek bekapcsolódását a katonai, valamint a postaigazgatás szervezetébe a 2. sz. *vázlat* tünteti fel.

A Szervosz és Szervig működését a Vkf. és a postavezérigazgató által részükre kiadott külön-külön ügyrend szabályozta.

A Szervosz Budapesten, a postavezérigazgatóság épületében, a postavezérigazgatóság „A” főosztálya (üzleti és díjszabási ügyek) vezetőjének vezetésével működött, a vezető helyettese pedig a postavezérigazgatóság 1. ügyosztályának (személyzeti és szervezési ügyek) vezetője volt, akik mindkét vezetői feladatukat ellátták. Szakügyekben a Szervosz a postavezérigazgatóság önálló ügyosztályaként, közvetlenül a postavezérigazgató felülvizsgálata alatt állott. Az üzletszabályzati, kezelési és járat (postaszállítási és mozgópostai) ügyek előadói az illetékes ügyosztályok előadói közül kerültek ki, akik ugyancsak mindkét beosztásukat ellátták s a szakszempontok, az üzletszabályzatok és kezelési szabályok érvényesülésére minden eszközzel ügyeltek. A postavezérigazgatóság befolyását és a szakszempontok érvényesülését ez a személyi egység teljes mértékben biztosította.

A Szervosz csoportvezetői és többi előadói ugyancsak a postavezérigazgatóság személyzetéből kerültek ki. Az előadók között különleges és kényes feladatot látott el a honvédség (katonai közigazgatás) és a Szervosz közötti kapcsolatot biztosító összekötő tisztviselő. Feladata volt a Vkf. rendelkezéseit átvenni és azoknak érvényesítését biztosítani, másrésről azonban örködni kellett, nehogy ezek a rendelkezések a katonai szempontok túlságos érvényrejuttatásával a postaszervezési munkának és így a polgári (elsősorban a gazdasági) életnek hátrányára legyenek. Minthogy azonban ez az összekötő tisztviselő postatisztviselő volt és mert a rendelkezések átvétele majdnem kivétel nélkül szóban történt, (amely módon a rendelkezések átvétele sokkal rugalmasabban történhetett meg, mintha írásban történt volna), a honvédségi és a postai érdekek összeegyeztetése mindig megtörtént.

A másodfokú katonai közigazgatási hatóság és az elsőfokú postai hatóság (a Szervig) között az érintkezés szintén egy postai összekötő tisztviselő útján történt. Minthogy azonban a legfelsőbb vezető szervek mind a katonai közigazgatás, mind a postaigazgatás részéről Budapesten voltak, (a Vkf. és a Szervosz) a fentemlített viszonylatnak igen csekély jelentősége volt.

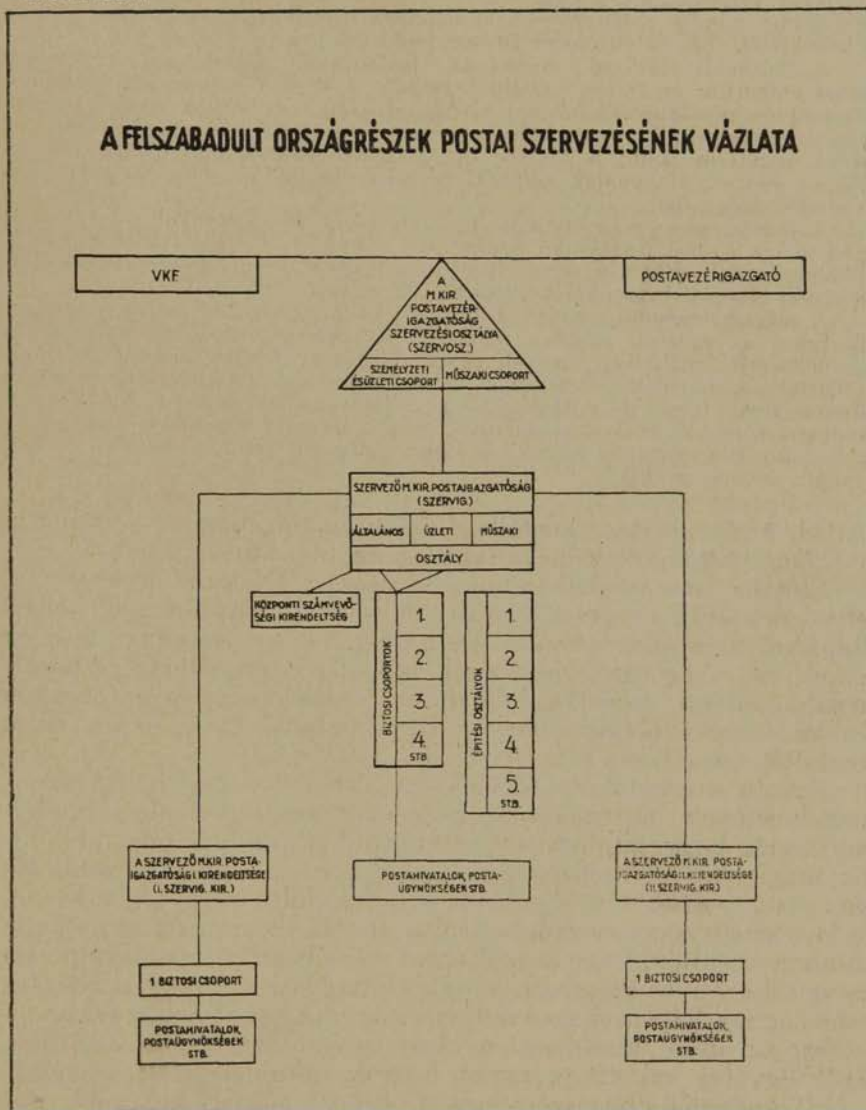
A Szervosz és a Szervig szervezetét, valamint a helyszíni postaszervező szerveket a 3. számú *vázlat* tünteti fel.

A Szervosz két csoportra, a személyzeti és üzleti csoportra, valamint a műszaki csoportra tagozódott. A személyzeti és üzleti csoportban 5 személyzeti, 1 anyagellátó és 3 üzleti előadó működött. A személyzeti előadók munkaköre a következőképen oszlott meg: 2 személyügyi, 1 illetményügyi, 1 álta-

lános ügyekkel foglalkozó előadói munkakör és a már többször említett összekötő tisztviselő munkaköre, aki a Vkf. és a Szervosz közötti összekötésként kívül az összes katonai vonatkozású, vagy a honvédséggel kapcsolatos ügyek, valamint a gépkocsi ügyek előadója is volt.

Az anyagellátási (gazdászati) előadó célszerűségi szempontokból kapott a személyzeti és üzleti csoportban beosztást.

3. SZ. VÁZLAT

Az üzleti előadók munkaköre a következő volt: 1 járat (szállítási és mozgópostai), 1 postai üzleti és kezelési és 1 távközlési üzleti és kezelési előadói munkakör.

Az előadókon kívül a személyzeti és üzleti csoportban 10 segéderő működött (iratkezelők, rajzoló, gépirók, stb.).

A műszaki csoportban a csoportvezetőn kívül 5 előadó működött; és pedig 3 műszaki, 1 személyügyi és 1 általános ügyekkel foglalkozó előadó. A segéderők száma 3 volt (rajzolók, gépírók). Ezeknek számát azonban a szükséghez képest időnként szaporították.

A Szervosz teljes személyzete tehát 1 vezető, 1 vezetőhelyettes és 2 csoportvezető beszámításával 31 fő volt. (4 vezető, 14 előadó és 13 segéderő).

A Szervig szervezete 3 osztályra tagozódott, (általános, üzleti és műszaki osztály) 1 vezető és 3 osztályvezető vezetésével. A beosztott előadók és segéderők száma mindig a tényleges szükséglethez igazodott, legmagasabb számuk 50 körül volt. (Kb. 50 előadó és 20 segéderő.)

A helyszíni szervező munkának legfontosabb szervei az úgynevezett *biztosi csoportok és építési osztályok voltak*. A biztosi csoportok végezték a kincstári és postamesteri postahivatalok, valamint az egyéb postai szervek (postaügynökségek, stb.) átvételét és megszervezését (szolgálatba állítását), az építési osztályok pedig a táviró- és távbeszélővonalak felderítését, helyreállítását (esetleg új vonalak építését) és bekapcsolását az országos táviró- és távbeszélő hálózatba.

A biztosi csoportok létszáma 1—1 vezető, 4—4 szervező biztos és 2—2 segéderő, az építési osztályoké pedig 1—1 vezető, 1—1 építési segéderő és a szükséges egyéb műszaki személyzet, (műszerészek, vonalmesterek, vonalfelvigyázók és építési munkások) 50—55 főben volt.

A megszervezendő terület földrajzi széttagoltságánál fogva szükséges volt mind az erdélyi, mind a délvideki szervezésnél szervező igazgatósági kirendeltségek felállítása, amelyek egyúttal egy-egy biztosi csoport feladatát is ellátták. A délvideki szervezésnél pl. 2 kirendeltség működött (a baranyai háromszögben, illetőleg a Muraközben és Muramelléken) 1—1 vezetővel, 2 illetőleg 4 biztossal és 2—2 segéderővel, míg a műszaki teendőket a területileg legközelebb álló pécsi és soproni postai igazgatóságok építési osztályai látták el saját személyzetükkel.

ad. 3. A szervezet megállapítása után következett a *személyi és dologi szükségletek* megállapítása és biztosítása.

Először is a rendelkezésre álló adatok (Nagy-Magyarországi helyiségnévtárak és postahivatali névsorok) alapján meg kellett állapítani a megszervezendő postahivatalok és postaügynökségek számát és — az egyes helységek rendelkezésére álló régi postaforgalmi adatai alapján, valamint a lélekszám és a forgalom emelkedésének hozzávetőleges figyelembevételével — az egyes hivatalok személyzetének létszámát.

Ezután a *személyzet* kijelölésére került sor az ország postaszemélyzetének létszámából. A kijelölésnél figyelemmel kellett lenni arra, hogy minden megszervezendő kincstári postahivatalhoz megfelelő szakképzettségű alkalmazott (hivatalvezető, főpénztáros, posta-, táviró-, távbeszélő-kezelők, irányító, rovatoló, leadó személyzet, mozgópostások, irodai személyzet stb.) kellő számban kerüljön, hogy a szükséges személyzetet az ország postai szerveitől arányos számban vonják el, (nehogy a szolgálat ellátása az országban hátrányt szenvedjen), hogy az egyes helységekbe lehetőleg az ottani kisebbségi nyelven is értő személyzet kerüljön, végül ügyelni kellett az egyes kijelölt alkalmazottak személyi, családi, szociális stb. viszonyaira is. A postamesteri hivatalok személyzetének kijelölésénél pedig különösen kellett ügyelni a rátermetű alkalmazottak kiválasztására, mert az ilyen hivataloknál rendszerint csak 1—2 (ritkán ennél több) főnyi tiszti munkaerő látta el a szolgálatot. Az önkéntes jelentkezéseket a fenti szempontok következtében nem lehetett mindig figyelembe venni.

A személyzet kijelölésével párhuzamosan történt a már említett szempontok alapján az *anyagszükséglet* megállapítása. A szükséglet megállapítása után az egyes anyagokból többféle nagyságban (tipus) csomagok készültek, és pedig kincstári és postamesteri nyomtatvány, kincstári és postamesteri üzemianyag (papír, írószer, kés, olló, bélyegzők, bélyegzőpárna, festék, zsinog, stb.) nagy, közép és kis értékűk (posta-, okirati illetek stb., bélyeg, váltó, levelezőlap, postautalvány, szállítólevél, stb.), végül váltópénz-egységcsomagok.

Kiterjedt a Szervosz gondoskodása arra is, hogy a helyszíni szerveket (biztosi csoportokat) minden postahivatal részére postahivatali címerrel (feliratos táblával) nemzeti zászlóval, levélszekrénnyel, azonkívül még számos más szükséges anyaggal, felszerelési tárggyal ellássa. (Igy pl. minden biztos megfelelő mennyiségben kapott nemzeti-cimeres nyomású, envyeshátú, háromféle nagyságban készült lapokat, hogy az idegen felségjelvényeket — azok eltávolításáig — leragaszthassák).

A biztosi csoportok és építési osztályok személyzete kellő számban takarókat is kapott, hogy az éjjeli szállás hiányosságait legalább azzal pótolhassák. Minden biztos és építési osztályvezető, valamint külső munkát végző alkalmazott egyéni felszereléséhez hozzátartozott egy pisztoly is, megfelelő mennyiségű lőszerrel. (Alkalmazására azonban sehohsem került sor.)

Igen fontos része volt a szervező biztosok egyéni felszerelésének az „Utastás biztosi csoportok részére” című összeállítás, amely a legfontosabb teendők felsorolását tartalmazta, továbbá a körülbelül 15-féle különböző úrlap-, jegyzőkönyv- és nyomtatvány-minta, az egységes eljárás alapjául.

A műszaki személyzet kijelölése és az anyagok biztosítása a távíró és távbeszélő vonal- és huzalhosszúságnak, valamint a távbeszélő központok számának hozzávetőleges ismeretében történt.

A szervezés céljaira járóművekre is szükség volt. A délvidéki szervezésnél pl. a honvédség által rendelkezésre bocsátott 40 négyhatuléses személygépkocsi és a posta által rendelkezésre bocsátott 10 tehergépkocsi és 2 társasgépkocsi állott szolgálatban.

A szükségleteként megállapított személyzet és anyagok biztosítását gyors és bürokráciamentes úton az tette lehetővé, hogy — amint azt már fentebb említettem — a Szervosz a belső ország-részek postaszervei fölött, mint a postavezérgazgatóság egyik ügyosztálya — a postavezérgazgató közvetlen felülvizsgálata alatt — működött. Ez a Szervosz ügyrendje szerint gyakorlatilag annyit jelentett, hogy a Szervosz személyzeti, anyagellátási és műszaki ügyekben — az illetékes szakügyosztállyal egyetértőleg ugyan, azonban mégis — önállóan és közvetlenül intézkedett. Így tehát a három legfontosabb ügykörben az önálló és közvetlen intézkedési jog a Szervosz kezében volt. Egyéb ügyekben (járatí ügyekben, továbbá posta- és távközlési üzletszabályzati és kezelési ügyekben) az illetékes szakügyosztály a felülvizsgálatára hivatott „A” főosztályvezetőnek tett javaslatot, aki mint egyúttal a Szervosz vezetője is, azután a Szervosz útján rendelkezett.

A gyors és bürokráciamentes intézkedést elősegítette az is, hogy a Szervosz működésében — a részére megállapított külön ügyrend alapján — tág teret engedtek a távíráti és távbeszélő intézkedéseknek, hogy a Szervosz ügyiratait az előadók részére egyénekenként (betűjeles iktatószámmal) iktatták, továbbá, hogy az

előadók különleges előadóívet használtak, amelyen a tervezeteket másolópapírral két példányban készítették, úgy, hogy az eredeti példány egyúttal továbbítandó tisztázatként is szolgált. Így elkerülték a központi iktatással, főként pedig a jóváhagyott tervezetek tisztázásával járó — esetleg tetemes — késedelmet. Az egyéni iktatás — minthogy egy-egy csoportban csak kevés számú előadó dolgozott — igen előnyösnek mutatkozott. (A nagyobb létszámú Szervignél az osztályiktatást vezették be.)

ad. 4. A Szervignek, a biztosítási csoportoknak és az építési osztályoknak — mint végrehajtó szerveknek — feladata volt:

A felszabadult területek megnyitásával, illetőleg a honvédség bevonulásával egyidejűleg a posta biztosi csoportjai és építési osztályai is megkezdték munkájukat. Ezek a szervek a honvédség térbeli előrehaladásának megfelelő ütemben részben a postahivatalokat szállták meg és vették át, részben pedig a távíró- és távbeszélővonalak felkutatásával és helyreállításával foglalkoztak. Mind a biztosi csoportoknak, mind pedig az építési osztályoknak a száma igazodott a felszabadult terület nagyságához, ezért munkájukat a lehetőséghez képest gyorsan elvégezték.

Minthogy mind a biztosi csoportok, mind pedig az építési osztályok a postahivatalok, illetőleg a távíró- és távbeszélővonalak munkábaállításához szükséges anyagokat és felszerelési eszközöket magukkal vitték, továbbá mert a biztosi csoportoknak hatáskörük volt a postaküldemények szállításához kellő járművek ideiglenes biztosításához szükséges tárgyalásokra is, a forgalom a szükséges keretek között azonnal megindulhatott.

A szervező biztosok feladata részleteiben:

Minden helységben a visszamaradt postamester, illetőleg, ha az elmenekült, a község vezető emberei útján átvette a postahivatalt, megállapította, hogy a forgalom szükség szerű leboncolásához a megfelelő berendezési és felszerelési eszközök (bútorok stb.) rendelkezésre állanak-e, ha nem, akkor igyekezett azokat kölcsönkérés, vagy vétel útján azonnal biztosítani, majd a hivatalt a vele együtt odaérkezett magyar postaalkalmazottnak átadta és ezáltal a forgalmat felvette. (A munkához szükséges nyomtatványokat, értékcikkekét és szorosán postai jellegű felszerelési tárgyakat, mint már említettük, a biztos magával vitte.)

További feladata volt a postahivatal részére szükséges helyiség biztosítása (esetleg ideiglenes bérleti szerződés kötése útján) és a postaküldeményeknek a legközelebbi vasútállomáshoz vagy közvetítő postahivatalhoz való szállításának biztosítása. Majd felvette a visszamaradt volt megszálló állam postai alkalmazottainak és a netán a helységben lakó volt magyar, de az idegen megszálló állam által a postai szolgálatból elbocsátott postaalkalmazottak jelentkezését. Ezek közül azokat, akiknek alkalmazása ellen kifogás nem merült fel, ideiglenesen szolgálatba állította, illetőleg ha ez nem volt lehetséges, a Szervignek megfelelő javaslatot tett. Megállapította, hogy az alkalmazottak és a jelentkező nyugdíjasok, stb. közül kik részesültek a megszálló állam

részéről fizetésben, nyugdíjban, vagy más ellátásban s annak a szabályok értelmében leendő átmeneti folyósítása iránt a Szervignek ugyancsak javaslatot tett.

Végül a szervező biztos feladata volt a postahivatalban lévő, vagy esetleg a helységben máshol elhelyezett és a postakincstár tulajdonát képező bútorzatnak, berendezési és felszerelési tárgyaknak, a távíró- és távbeszélőgépeknek vagy egyéb felszereléseknek leltározása, valamint a kivonuló megszálló csapatok, hatóságok és szervek által okozott károk és rongálások tárgy- és értékszerű megállapítása is. Munkájáról a Szervignek naponta jelentést tett. A Szervig azután a jelentés alapján a további szükséges intézkedéseket haladéktalanul megtette.

Az építési osztályok a vonalfelügyelők és távírdamunkások útján, a távíró- és távbeszélővonalak nyomán haladva megvizsgálták a vonalakat, valamint a postahivatalok távíró- és távbeszélő berendezéseit (távbeszélő központokat), s amennyiben bármilyen rongálást tapasztaltak, azt a lehetőségekhez képest azonnal helyreállították. Egyébként is minden vonatkozásban a távíró és távbeszélő szolgálat biztosítása volt a feladatuk. A meglévő vonalak helyreállítása és üzembehelyezése után feladatuk volt még a honvédségi, vagy gazdasági szempontból szükséges távíró- és távbeszélővonalak megépítése is. Az építési osztályvezetők napi munkájukról ugyancsak jelentést tettek a Szervignek.

A Szervig a beérkezett napi jelentések és a külön jelentések alapján az I. fokú igazgatási munkát végezte. Biztosította a hivatalok működését, gondoskodott a felmerülő külön anyagszükséglet megszerzéséről, összeírta a visszamaradt és volt magyar postaalkalmazottakat és nyugdíjasokat, közvetlenül irányította a műszaki munkákat. A biztosítói csoportok és építési osztályok napi munkájáról rövid összefoglaló jelentést terjesztett fel naponta a Szervoszhoz, amely így a szervezés előrehaladásáról minden nap tiszta képet kapott.

A biztosítói csoportok és építési osztályok, illetőleg a Szervig a napijelentéssel kapcsolatban mindig jelentették a következő napi, illetőleg a következő 48 órai személyzet- és esetleges anyagszükségletet. A Szervosz az igénylés alapján a megjelölt helyekre a megfelelő számú személyzetet, esetleg anyagokat, útnak indította. Ezzel a „lehívásos” rendszerrel elérhető volt, hogy a személyzetet nem vonták el feleslegesen és idő előtt a belső országrészek postai munkájától.

A jelentéseket távírón vagy távbeszélőn tették, hogy így az intézkedések sürgősségét biztosítsák.

ad. 5. A Szervosz a Szervig (s esetleg a biztosítói csoportok és építési osztályok) jelentései alapján minden vonalon irányította, vezette és ellenőrizte a szervezés munkáját s biztosította annak zavartalan menetét. A napi jelentések alapján a szervezés előrehaladásáról a Vkf.-nek ugyancsak naponta jelentést adott. A Vkf. a napijelentés alapján kívánságait és rendelkezéseit a postai összekötő tisztviselővel közölte, aki azoknak végrehajtásáról a Szervosz útján gondoskodott.

Az irányítás kézbentartását és az ellenőrzés hatályosságát biztosította még a Szervosz részére a vezetők és előadók gyakori helyszíni szemléje a szervezés alatti területen és postahivataloknál. A szemleutak az ellenőrzésen kívül még az adminisztráció gyorsaságát is előmozdították, mert a Szervosz vezetői (de előadói is) széleskörű felhatalmazással rendelkeztek az ügyek intézésére s így szóbeli (esetleg írásbeli) utasításaik alapján sok olyan kérdést intéztek el a helyszínen azonnal, amelyek megoldására egyébként hosszabb írásbeli felterjesztés és tárgyalás lett volna szükséges.

ad. 6. A biztosi csoportok tagjai a postahivatalok és postaügynökségek megnyitásával feladatukat befejezték és részben eredeti állomáshelyükre, részben pedig a Szervighez vonultak be, ahol előadói teendőket végeztek.

A Szervosz, a Szervig és az építési osztályok, a katonai közigazgatás megszűnésével egyidejűleg szüntették be működésüket és számoltak fel. A Szervosz hatásköre a postavezérigazgatóságra, a Szervig hatásköre az alábbiak szerint felállított vagy kijelölt kerületi postaigazgatóságra, az építési osztályok működési köre pedig az új (illetőleg a kijelölt) kerületi postaigazgatóság keretén belül felállított építési osztályokra szállott.

A felszámolás közeledésekor a postavezérigazgatóság kijelölte azt a kerületi postaigazgatóságot, amely a felszabadult terület polgári igazgatását a Szervig jogutódként átvette, illetőleg, ha új kerületi postaigazgatóságok felállítására volt szükség (mint Erdélyben), akkor ennek felállítására a szükséges intézkedéseket megtette és a kereteket kijelölte.

A felszámolás maga a személyzet kicserélésével és az ügyeknek (ügyiratoknak) az új szervekhez való átjuttatásával történt. A Szervosz irattárát a postavezérigazgatóság 1. ügyosztályának (személyzeti és szervezeti ügyek) szervezési és személyzeti-politikai csoportja, a Szervigét pedig az új (illetőleg a kijelölt) kerületi postaigazgatóság vette át megőrzés végett.

Ezzel a különleges szervező munka befejeződött, a továbbiak már a m. kir. posta általános szervezete keretében a postavezérigazgatóságokra hárulnak.

*

Befejezésül egy-két adat a délvidéki szervezés munkájából.

A visszafoglalt délvidéki (bácskai, baranyai és muraközi (muramelléki) területek nagysága kb. 10.000 km.², lakosainak száma pedig kb. 900.000. Ezen a területen a posta 15 kincstári és 166 postamesteri postahivaltal szervezett meg. Az első postahivaltal — a hadműveletek befejezése után — április 15-én nyitották meg és május 1-én már 13 kincstári és 147 postamesteri hivatal működött.

A helyszíni szervezési munkában 234 kincstári tisztviselő, 154 kincstári altiszt és 266 postamester és postamesteri tiszt munkatárs, valamint 75 kincstári műszaki alkalmazott és 164 távírdamunkás, vagyis összesen 893 postaalkalmazott működött.

A felderített és helyreállított távírvonalak hosszúsága kb. 1216,9 km., a huzalok hosszúsága kb. 5912,9 km., a távbeszélővonalak hosszúsága kb. 1512,8 km., a huzalok hosszúsága kb. 9423,8 km., a helyi távbeszélőhálózatok vonalainak hosszúsága kb. 949,7 km., huzalainak hosszúsága pedig kb. 6427,3 km. Az összes távíró- és távbeszélővonalak hosszúsága tehát kb. 3679,4 km., a huzalok hosszúsága pedig kb. 21.764,0 km.

A visszamaradt volt jugoszláv, valamint a jugoszlávok által annakidején elbocsátott és a m. kir. posta által most visszavett kincstári és postamesteri személyzet száma jelenleg kb. 500 fő.

*

Az 1958. év óta sorozatosan visszacsatolt területeken általános jelenség volt, hogy sem a volt csehszlovák, sem a román posta nem törődött az átcsatolt területek postai és távközlési szolgáltatásának fejlesztésével. A volt csehszlovák posta ugyan egy-két helyen építtetett új és korszerű postahivatalokat (Kassa, Ungvár, Húszt), azonban a vidék postai és távközlési szolgáltatásának korszerű fejlesztésére ott sem fordítottak gondot.

Ennek következtében a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolása után az ország posta-, illetőleg távbeszélő-szolgálattal ellátott községeinek (városainak), illetőleg népességének arányszáma az összes községek (városok), illetőleg népesség számához viszonyítva, a visszacsatolás előtti állapottal szemben erős — átlagosan 5—10 százalékos — visszaesést mutat.

A visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekben a helyzet még sokkal hátrányosabb. Hasonló a visszamaradottság a délvidéki területeken is. A postahivatalok berendezése, valamint az épületek külső és belső állapota visszamaradt, ütött-kopott, gondozatlan volt. A postakincstár az épületek tisztogatására, használható állapotba való helyezésére és korszerűsítésére igen komoly összegeket áldozott. A hivatalok megnyitása után azonnal intézkedett, hogy a legszükségesebb helyrehozási és tisztogatási munkálatokat elvégezzék. Ezen a téren azonban természetesen még további munkálatokra és nagyobb összegek befektetésére van szükség.

*

Az előadottakból láthatóan a m. kir. posta a rendkívüli viszonyoknak megfelelően igyekezett szervezetét rugalmassá tenni és a követelményeknek megfelelően alakítani, hogy az eléje tűzött feladatokat a lehető legjobban és gyorsan oldja meg.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a siker egyrészt a postaszemélyzet lelkiismeretes és pihenést nem ismerő, fáradhatatlan munkálkodásának, másrészt pedig a m. kir. honvédség és a katonai közigazgatás szervei által nyújtott legmesszebbmenő támogatásnak az eredménye. Ismét bebizonyosodott tehát, hogy teljes eredményt még egy jó szervezet is csak az egyének és a különböző hatóságok legszorosabb és surlódásmentes összeműködésével érhet el.

GALLYAS ISTVÁN.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET

Beszámoló a kolozsvári közigazgatási jogi tanszéken végzett kétéves munkáról.¹

I. Alulírott a m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem magyar közigazgatási és pénzügyi jogi tanszékére 1940. október 19-én, tehát akkor nyert kinevezést, amikor az egyetem a húszéves száműzetés után ismét ősi székhelyén, Kolozsváron kezdte meg működését. Szerző ebben az időpontban Szatmárnémetin tartózkodott, ahol a honvédség bevonulásától kezdve, mint a vármegyei katonai parancsnokság mellé, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumból beosztott tanügyi előadó működött és ettől a munkától megválva foglalta el tanszékét. Első előadását az egyetem ünnepélyes megnyitása és a beiratkozások megtörténte után, 1940. november 18-án tartotta meg.

A kolozsvári egyetemnek 1872-ben történt alapításakor külön közigazgatási tanszéket még nem szerveztek, hanem a magyar közjog mindenkori professzora látta el ennek a tárgynak az előadását is. Így sorban *Korbuly Imre* (1872—1876), *Torma Károly* (1877—1879), *Lindner Gusztáv* (1879—1901), majd *Nagy Ernő* (1902—1908). Ekkor, 1908-ban történt meg az új közigazgatási és pénzügyi jogi tanszék felállítása; ennek első betöltője *Boér Elek* (jelenleg közigazgatási bíróságunk tanácselnöke) lett, aki 1918/19-ben, a román megszállás miatti menekülést megelőző utolsó tanévben, dékánja volt a jog- és államtudományi karnak, azonban az egyetemet Szegedre már nem követte és 1922-ben nyugalmomba vonult. A tanszéket — négy tanéven át helyettesként való működés után — 1925-ben *Erekly István* foglalta el, aki korábban (1914—1921) pozsonyi professzor volt, de már 1921-ben tagjává vált a Szegeden otthoni talált Ferenc József-Tudományegyetem jogi karának, mint a magyar alkotmány- és jogtörténet tanára.² Erekly István 1940. október 19-ig fejtette ki nagyjelentőségű tudományos és tanító munkáját a Ferenc József-Tudományegyetem közigazgatási és pénzügyi jogi tanszékén; ekkor a pécsi Erzsébet-Tudományegyetem professzora lett. Boér Elek és Erekly István sokra kötelező örökébe lépett tehát e sorok írója.

Az új professzor a kinevezése óta eltelt két tanév alatt a magyar közigazgatási jogot — a Ferenc József-Tudományegyetemen kialakult gyakorlatot követve — minden félévben heti 5 órán át, a pénzügyi jogot pedig — ugyancsak a gyakorlat szerint — csupán a tanévek első szemeszterében, heti 4 órá-

¹ Ez a rövid összefoglalás eredetileg a szerző által a Magyar Közigazgatástudományi Intézetben „Az egyetem és a közigazgatás munkája Erdélyben” címmel 1941. december 1-én tartott előadás egy részét alkotta; közzététele előtt természetesen kiegészült az azóta történt eseményekkel, illetve megállapított adatokkal is.

² L. ezeket az adatokat az Erdélyi Tudományos Intézet által kiadott „Erdély magyar egyeteme” című kötetben (1941) és a Ferenc József-Tudományegyetem 1940/41. évi Évkönyvében.

ban adta elő. A hallgatóság megismerése után, az 1940/41. tanév II. félévétől kezdve, heti 2 órás (az 1941/42. tanév II. félévében tanrendi okokból csak heti 1 órás) szemináriumot is hirdetett. Ezenkívül megbízást nyert az egyetem közgazdaságtudományi karán a „Közigazgatási jog, különös tekintettel az ipari közigazgatásra” című kollégium előadására, éspedig az I. félévekben heti 2, a II. félévekben heti 3 órában. Az 1940/41. tanév I. félévében, a román egyetemen közigazgatási, illetve pénzügyi jogot már hallgatott jogászifjúság részére a közigazgatási jogból heti 3, a pénzügyi jogból heti 2 órás kiegészítő kollégiumot adott. Végül az 1941/42. tanév folyamán a Szociális Testvérek Társaságának a belügyminiszteri elgondolás szerint szociális gondozók kiképzését szolgáló, főiskolai jellegű Katolikus Társadalomtudományi Szakiskoláján heti 2 órában, összesen 40 előadást tartott. Mindent összevetve az 1940/41. tanév I. félévében 16, a II. félévben 10, az 1941/42. tanév I. félévében 15, II. félévében 11 előadása volt rendszeresen hetenként.

Addig is, amíg több év tapasztalatait és munkáját igénylő tankönyve elkészülhet, mind a jog- és államtudományi, mind a közgazdaságtudományi karon tartott előadásainak anyaga gyorsirással készült és általa átnézett *jegyzetek* alapján, sokszorosítva megjelent.

A szorgalmi katalógusba feliratkozott és az egyetemi előadásokra bejáró hallgatók száma a jogi karon (negyedévesek) a tanévek első féléveiben négy-öttszöröse volt a második félévi létszámnak, míg a közgazdaságtudományi karon (ahol a tantárgyat a harmadévesek hallgatják) a tanévek mindkét félévében egyenlő szinten mozgott. Nem mellőzhetjük itt annak megemléztetését, hogy a jogi karon a hallgatók tulnyomórésze a katonai félévkedvezmény folytán hét félév után végbizonyítványt kap és így a jelenlegi tanulmányi rend szerint a közigazgatási jogot csak egy szemeszteren át hallgathatja, ami még az érdeklődőbbek számára is lehetetlenné teszi az ebben a tárgyban való elmélyülést. Ez a körülmény annál súlyosabban esik a latba, mert a jogászifjúság jelentékeny része, sőt — merjük állítani — többsége közigazgatási szolgálatba lép. A jelzett kóros állapot orvoslásának a jogi oktatás készülő reformja során feltétlenül be kell következnie, mert enélkül a jogi karok nem vállalhatják a felelősséget a közszolgálat utánpótlásában reájuk háruló fontos feladat eredményes teljesítéséért.

Itt említjük meg azt is, hogy a kolozsvári román egyetem jogi karát nők is látogathatták. A magyar egyetem visszatérése előtti időben már beiratkozott *nőhallgatók* számára a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megengedte tanulmányaik befejezését; így a jogi kar III. és IV. évfolyamára az 1941/42. tanévben is járt 6, illetve 5 nőhallgató, akik igen szép tanulmányi eredményeket értek el. E sorok írójának meggyőződése, hogy helyes lenne hazai egyetemeink jogi karainak a nők előtt való megnyitása. Bírói állást továbbra sem nyerhetnének el, de egyáltalán nem volna aggályos dolog, ha ügyvédi gyakorlatot folytatnának, vagy — ami bennünket különösen érdekel — közigazgatási alkalmazásba lépnének. Az ú. n. szociális igazgatásban, mint az állami végrehajtóhatalmi tevékenység napról-napra erőteljesebben fejlődő, külön ágában, számos munkahely kínálkozik a nők számára; kívánatos lenne, ha ezeket nemcsak az Országos Nép- és

Családvédelmi Alap vezetősége által szervezett, illetve ellenőrzött különböző tanfolyamokat végző, hanem jogi oklevéllel bíró nőekkel is lehetne betölteni.

A hallgatóknak a kollokviumokon, majd a szigorlatokon mutatott *készültsége* általában megfelelő volt. Az erdélyi hallgatók eleinte természetesen hátrányban voltak a tanulmányaikat Szegeden kezdett diákokkal szemben, mert — már az eltérő tanulmányi rend következtében is — bizonyos előismereteik hiányoztak és a magyar jogi műnyelvben sem voltak otthonosak; azóta azonban a többségében komoly, reális és amellettt önálló gondolkodású erdélyi fiataloknak már sikerült ezeket a nehézségeket leküzdenie.

II. A *szemináriumi összejöveletek* az 1940/41. tanév II. félévében 14, az 1941/42. tanév I. félévében 31, II. félévében 8 hallgató látogatta. Az üléseken a professzor által kiadott szakirodalom alapján megtárgyalt témák a következők voltak:

1940/41. II. félév. a) 1941. március 20. Vármegyei és községi területrendezés (bemutatással). Előadó: a professzor.

b) 1941. március 27. A szociális igazgatás új irányai. Előadó: Miszti Sándor.

c) 1941. április 24. A hatályos jogszabályok összegyűjtése. Előadó: Anca Livia.

d) 1941. május 1. A közigazgatási ügyintézés egyszerűsítése. Előadó: Jávori Béla.

e) 1941. május 8. A magyar egészségügyi közigazgatás szervezete, feladatai és eredményei. Előadó: Székely Gábor.

f) 1941. május 20. Ipari szociálpolitikánk intézményei. Előadó: Kellner Jenő.

1941/42. I. félév. a) 1941. október 14. A közigazgatási és pénzügyi jog sajátos jogforrásai (bemutatással). Előadó: a professzor.

b) 1941. október 21. Az állami költségvetés és zárszámadás (bemutatással). Előadó: a professzor.

c) 1941. október 28. A jogszabályrendezés feladatai és nehézségei. Előadók: Steffler Sándor és Birtók Ferenc.

d) 1941. november 11. A közigazgatás racionalizálásának problémái. Előadó: Kovács Béla László.

e) 1941. november 18. A közigazgatástudomány fejlődése a főbb államokban. Előadó: Koller Rozália.

f) 1941. november 25. A közigazgatási eljárás kodifikációja. Előadó: Lászlóffy Antal.

1941/42. II. félév. a) 1942. február 12. A magyar közigazgatás méretei és területi alapjai (bemutatással). Előadó: a professzor.

b) 1942. február 26. A községi jegyző munkája. Előadó: Szekeres László.

c) 1942. március 5. A köztisztviselők minősítése. Előadó: Duducz Edit.

d) 1942. március 12. A tanyai igazgatás. Előadó: Rác Erzsébet.

e) 1942. március 19. A közüzemi kérdés. Előadó: Lövey Endre.

f) 1942. március 26. Az iparfejlesztés közigazgatási eszközei. Előadó: Bandur Erzsébet.

g) 1942. április 16. A közigazgatási jog rendszere és irodalma (a tanszéki könyvtár bemutatásával). Előadó: a professzor.

h) 1942. április 23. Az adócsalás és a jövedéki kihágás. Előadó: Tasnádi Endre.

A professor által kitűzött *pályatételek* a következők voltak: magyar közigazgatási jogból „A szociális igazgatás szervezete és feladatai” (mindkét tanévben), magyar pénzügyi jogból „A társulati adó legújabb reformja” (az 1941/42. tanévben).

Az első esztendőben a kiírt közigazgatási pályatételt — főleg azért, mert a rendkívüli körülmények miatt csak a II. félév elején volt közzétehető — senki sem dolgozta ki. Most a második tanévben mind a közigazgatási jogi, mind a pénzügyi jogi tételre 1—1 jeligés munka érkezett be. A professor bírálata és a kar határozata alapján az előbbinek a szerzője, Koller Rozália 100 P pályadíjat, míg az utóbbinak a készítője, Homay Sándor 50 P szorgalmi díjat nyert.

A tanszéken a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megértő gondoskodása folytán 1941. március 1. óta állandó *tudományos segéderő* működik. Ezt a tisztséget először Gyallay Pap Domokos egyetemi díjas gyakornok töltötte be, aki ugyanekkor a magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék mellett is dolgozott. 1941. november 1-el szabadságot kapott, mert állami ösztöndíjjal Bécsben folytat tanulmányokat. Négyhónapos megszakítás után — amely idő alatt az egyetlen helyiségből álló szemináriumban az egyetem tatarozása következtében lehetetlen volt dolgozni —, 1942. március 1-től kezdve Kovács Béla László, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által megerősített díjtalan gyakornok segédkezik a tanszéki munkában.

III. A közigazgatási jogi tanszék helyiségében lévő *könyvek* a jog- és államtudományi kar egyesített szemináriumi könyvtárának részét képezik. A tanszék könyvvállománya 1942 június 1-én 1454 mű³ 1781 kötetben. A könyvek immár teljesen leltározva és katalogizálva vannak. A katalógus-cédulák egyik példánya szerző, illetve vezérszó szerinti alfabetikus rendben, másik példánya tárgykör szerint van csoportosítva. Ez a szakbeosztás a Magyar Közigazgatástudományi Intézetben alkalmazott decimális rendszert követi, a részletekben néhány kisebb módosítással. A könyveknek a polcokon való elhelyezése nyelvterületek szerint és ezeken belül — a helykihasználás és a célszerűség által indokolt csekély eltérésekkel — tárgykör szerint történt.

Érdekes a tanszék jelenlegi könyvanyagának eredet szerint való áttekintése, amely a következő képet mutatja:

1. A Ferenc József-Tudományegyetemen 1919 előtt beszerzett és a román egyetem által megtartott mű	178
2. A román megszállás idején, 1934-ben a kolozsvári jogi karba beolvasztott nagyváradi jogakadémiáról idekerült (közelebbi 1919 előtti magyar beszerzés 169, román beszerzés 15) mű	182
3. A kolozsvári román egyetemről származó mű	550
4. A Ferenc József-Tudományegyetem által Szegeden beszerzett és onnan áthozott mű ⁴	241

³ Ezek közül 598 magyar, 555 német, 19 angol, 77 francia, 22 olasz, 36 román, 3 latin nyelvű.

⁴ Itt a Szegeden beszerzett közigazgatási jogi műveknek csak egy részéről van szó, mert többségük ott maradt.

5. Az egyetem Kolozsvárra való visszatérése óta ajándékba kapott mű ⁵	200
6. Az egyetem Kolozsvárra való visszatérése óta (1586 pengő 11 fillér értékben) vásárolt mű	105
A művek összes száma: 1454	

A közigazgatási jogi *szakfolyóiratok* ugyancsak a kar egyesített szemnáriumi könyvtárának járnak. Közülük a tanszéken egyelőre csak 6 (Budapesti Közlöny az Országos Törvénytárral, Közigazgatástudomány, Magyar Közigazgatás, Községi Közlöny, Nép- és Családvédelem, Reich-Volksordnung-Lebensraum) van elhelyezve. Az egyesített könyvtárban található meg a Rendeleték Tára, Belügyi Közlöny, Pénzügyi Közlöny, a Közigazgatási Bíróság döntvényeinek és elvi jelentőségű határozatainak tára, Városi Szemle, Deutsches Recht, Deutsche Verwaltung, Verwaltungsarchiv, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht, — összesen tehát 10, a tanszéknek érdeklő folyóirat. Az Egyetemi Könyvtárban van meg az Archiv des öffentlichen Rechts, a Revue du Droit Public, a Revue Internationale des Sciences Administratives és a Rivista di Diritto Pubblico, vagyis 4 szakbavágó folyóirat. E sorok írójának kezdeményezésére folyamatban van a Pénzügyi Fogalmazók Lapja, Reichsverwaltungsblatt, Raumforschung und Raumordnung, Deutscher Gemeindetag, azaz 4 további folyóirat megrendelése az egyesített jogi kari könyvtár számára.

A tanszék helyiségében kifüggesztett 5 szemléltető grafikon a Magyar Közigazgatástudományi Intézet adománya.

A könyvtár és a felszerelés most befejezett kiépítése után, a jövő tanévben fog sor kerülni az egyetemet már elvégzett egyének, így elsősorban a Kolozsvárott működő *közigazgatási tisztviselők* meghívására, szemináriumszerű összejöveteleken való részvétel és általában a tanszék munkájába leendő bekapcsolódás céljából. Különösen a professzor részéről máris állandó figyelemmel kísért Kolozsvár-városi adminisztráció vezetőivel való együttműködés létrehozása látszik fontosnak.

A professzor egyébként már eddig is számos *szakelőadást* tartott az *egyetemen kívüli* közönség különböző rétegei számára. Így 1941. február 5-én „A magyar közigazgatás” címen a Magyar Vöröskereszt és Kolozsvár thj. város által rendezett szociális tanfolyamon, 1941. június 30-án „Közigazgatás és népi önkormányzat” címmel a Kolozsvári Magyar Diákok Szövetségének falukutató kiszállását előkészítő tanfolyamon, 1941. július 14—15-én, 28—29-én és augusztus 26-án „A korszerű közigazgatás”-ról a Szolnok-Doboka vármegyében dolgozó egyetemi munkatáborokban, 1942. február 27-én és március 27-én „Állampolgári jogok és kötelességek Magyarországon” címmel a kolozsvári munkásfőiskolán, 1942. március 19-én „Közigazgatásunk és a nemzet jövője” címen a Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete szabadegyetemi előadásorozatában, 1942. március 23-án „A közigazgatás megjavítása” címmel az Erdélyi Körben adott elő.⁶

⁵ Ezek közül a Német Birodalom kormánya 11, Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter 19, a pénzügyminisztérium 5, a Közigazgatás-racionalizálási Bizottság 5, Budapest székesfőváros 5, Szeged thj. város 1, a Magyar Tudományos Akadémia 1, a budapesti német tudományos intézet 1, Magyar Zoltán professzor 25, a Magyar Közigazgatástudományi Intézet 94, Dr. Klug Emil (a Magyar Közigazgatástudományi Intézet közvetítésével) 10, Schneller Károly professzor 1, Dr. Kiss István 2, a Franklin Társulat 4, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 2, e sorok írója 16 művet ajándékozott a tanszéknek.

⁶ A professzornak a két tanév alatt kifejtett irodalmi munkásságát az egyetem Beszámolója fogják közölni.

IV. A professzort a kolozsvári egyetemi ifjúság egészével kezdetlől fogva kapcsolatba hozta az a körülmény, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszter úr 1940. november 5-én az egyetem mellett felállított *Diákvédő Hivatal* II. (diákszervezeti) tagozatának vezetésével bízta meg. Ebben a minőségében előmozdította az összes kolozsvári egyetemi és főiskolai hallgatókat magába foglaló *Kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége* megszervezését és 1941. október 29-e óta ennek *tanárelnöke*.

A Diákszövetség egyik legjelentősebb teljesítménye volt eddig az 1941. július 3. — augusztus 5. közti időben *Bálványosváralján* (Szolnok-Doboka vármegye, dési járás) végrehajtott *fatukutató kiszállás*. Ezt a tábort az erdélyi magyar ifjúságnak a népi kérdések iránti lelkes érdeklődése hívta életre; logikus folytatása volt a megszállás ideje alatti hasonló kezdeményeknek. 33-an vettek részt benne; nevezetesen 7 joghallgató, 7 orvostanhallgató, 7 tanárjelölt, 7 közigazdász, 2 katolikus és 2 református teológus, valamint 1 gazdasági akadémiai hallgató. A kutatókat dr. Venczel József egyetemi intézeti tanár vezette és ő rendszerezte a begyűjtött, a falu életének minden vonatkozására kiterjedő anyagot is, amely mintegy 5000 cédulán halmozódott fel.⁷

E sorok írója 10 napot töltött a táborban és a munkaközösség joghallgató-tagjai, különösen Steffler Sándor és Valentiny Tibor segítségével ténymegállapító tanulmányt folytatott a bálványosváraljai *körjegyzőség igazgatásáról*.⁸ A nyert képből némi óvatossággal lehet csak általánosító következtetéseket levonni, minthogy egyrészt a visszacsatolt területeken fennálló, másrészt a háborús viszonyok által felszínre vetett különleges problémák erősen befolyásolták a közigazgatás munkáját. A tapasztalt feltűnőbb jelenségek a következők:

1. A főszolgabíró által kinevezett, csupán az 1886: XXII. t.-c. által megszabott alsó határt elérő számú képviselőtestület, a lelkesek és az igazgató-tanító mellett, csupa virilis-számba menő nagygazdából áll. A vizsgálat időpontjáig az alakuló ülésen kívül egyszer sem jött össze; szabályrendeletet nem alkotott.

2. A jegyző csak most került a községbe, de már Trianon előtt és a román megszállás alatt is szolgált különböző állomáshelyeken. Előadásából és a megállapított adatokból érdekesen látszik, hogy a magyar és a román községi szervezeti papíron, a törvényszövegek szerint elég lényegesen különbözött egymástól, a valóságban azonban az eltérés kisebb volt.

3. A jegyzői iroda személyzete elégtelen. A szükséges magyar jogforrásokat és irománymintákat megkapták. Félév alatt 1540 ügydarabot iktattak; az első 1000 közül 195 bizonyítványkiállí-

⁷ Az egész munkáról tájékoztatást nyújt *Venczel József*: A falukutató módszerének vázlatja (az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása, kézirat gyanánt, 1941) és *Molter Péter*: Falukutató Bálványosváralján (Hitel, 1940—41, 285—306. l.)

⁸ Bálványosváralja községnek 1982 (91%-ban magyar), az egész körjegyzőségnek pedig, — amelybe a székhelyen kívül még három, túlnyomóan román község (Bátöny, Csaba, Csabaújfalu) tartozik — 4269 lakosa van,

tást, 122 jelentéstételt, 75 összeírást, 77 közhírrétételt, 65 egyéb érdemi intézkedést, 5 érdeklődést vagy sürgetést igényelt, 49 belső hivatali (személyi vagy dologi) ügy, 22 anyakönyvi ügy, 95 adóügy, 84 kézbesítés, végül 213-nál az elintézés egyszerű tudomásulvételből áll. Az iktatókönyvben szereplő ügyeken kívül félév alatt 118 anyakönyvi bejegyzés és 847 járlatlevél-kiállítás fordult elő. — 75 előírt nyilvántartásból kettőt vezetnek. — A postakönyv a vizsgált félévben 1138 bejegyzést tartalmaz; az első 1000 kiadményből 509 a főszolgabírói hivatalhoz, 504 a dési járásbíró-ságra, 110 a dési m. kir. adóhivatalba, 60 különböző katonai hatóságokhoz, 53 a dési törvényszékre, 25 az alispánhoz, 18 a pénzügyigazgatóságra, 14 a Központi Illetményhivatalba, 11 a vármegyei árvaszékre, 10 a Központi Statisztikai Hivatalhoz, 10 a tanfelügyelőségre irányult, a többi 96 egészen elaprózódik.

4. Körorvost — megfelelő lakás híján — nem tudnak kapni a községbe.

5. A bíró és a másodbíró tényleges helyzete és munkaköre megfelel a közismert falusi állapotnak, amint azt pl. a tatai járásban végzett nagy ténymegállapító tanulmány eredményéből, „A közigazgatás és az emberek”-ből (213—214. l.) látjuk.

6. Az esküdtek szegényebb birtokosok, kevés tekintélyük van. A körgyám viszont a falu legtekintélyesebb és legtapasztaltabb, Amerikát és orosz fogságot járt embere.

7. A kézbesítéseket és a dobosszolgálatot hetenkénti váltással az ú. n. strázsák végzik. Rajtuk kívül még ú. n. határkerülőket és erdőőröket (másszóval hajtókat) is alkalmaz a község.

8. A nemzetiségi nyelvhasználat szabadon érvényesül. A nemzék helyi kisközségek bírái és képviselőtestületi tagjai románok.⁹

Végül alkalma volt szerzőnek 1941 júliusában a dési járás főszolgabírói hivatalát is tanulmányoznia és ott jegyzői értekezleten résztvennie, valamint a főszolgabírót több községbe tett útjára elkísérnie.

MARTONYI JÁNOS.

A mai olasz szindikalizmus és korporativizmus.

Salazar a nevéhez fűződő portugál államreformot békés forradalomnak nevezi. Hasonló tömören az olasz állam és társadalom újjászervezését konstruktív, vagy empirikus forradalomnak nevezhetnénk. Mussolini az új olasz államot a meglévő állambe rendezés fokozatos átalakítása útján és az új intézmények működése terén szerzett tapasztalatok folytonos figyelembevételével lépésről-lépésre haladva építette fel.

A fasiszta államrendszer közel kétévtizedes fejlődésében három szakaszt szokás megkülönböztetni. A szindikális időszak (fase

⁹ Szerzőnek a községi igazgatás megjavítására vonatkozó vázlatos elgondolását l. „Közigazgatásunk reformja” című cikkében (Hitel, 1942. 115. l.)

sindacale) a szindikátusok szervezetét szabályozó 1926. április 3-i 563. sz. törvénnyel kezdődik és a korporációk felállításáig tart. A korporációk szervezetéről szóló 1934. február 3-i 164. sz. törvénnyel a rendszer fejlődése a korporatív szakaszba (fase corporativo) lépett, amit a korporációk néhány évi működésének eredményei alapján, a törvényhozás reformja követett. Ez volt az úgynevezett alkotmányi szakasz (fase costituzionale), melyet a törvényhozás új szervének felállítása tetőzött be. A fasciók és korporációk kamaráiról szóló 1939. január 19-i 126. sz. törvénnyel a Stato Corporativo felépítése be is fejeződött, mert a szindikális-korporatív rendszerrel kapcsolatos következő törvények — mint a Carta del Lavoro kijelentéseinek törvénybe iktatása, vagy az új munkakódex — az épület szerkezetét már nem érintették.

A szindikális fázis főcélja a foglalkozási egyesületek minél hatalmasabb szervezetének kialakítása volt. A korporációk felállítása után viszont a szindikátusok szerepe csökkent, ami a szindikális rendszer bizonyosfokú leépítését vonta maga után. A szindikátusok önállóságukat elvesztették és a federációkba olvadtak be. Hasonló sors érte a szindikátusok tartományi egyleit is, amelyek a konfederációk dekoncentrált szervei lettek. Más szóval ez azt jelentette, hogy a szindikális rendszer eredeti hármastagozódása helyébe a federációk és konfederációk kettős rendszere lépett. Ugyanakkor a konfederációk száma csökkent, a munkaadók és munkások két általános konfederációjának terve pedig végleg lekerült a napirendről. A szindikális rendszernek ezt a lényeges egyszerűsítését bátran nevezhetnénk az olasz szindikalizmus racionalizálásának is. A gyakorlat tapasztalatain nyugvó hasonló egyszerűsítési eljárason a korporatív rendszer is átesett. Az alkotmányi fázisban a korporációk nemzeti tanácsának korábbi bonyolult szervezetét a korporációk összeségéből és a központi korporatív bizottságból álló egyszerűbb szervezet váltotta fel. Sőt a gyakorlatban a nagy taglétszámú és a szindikális fázisban a korporációk funkcióját is betöltő nemzeti tanács szerepét teljes egészében a sokkal szűkebb körű központi korporatív bizottság vette át. A korporációk taglétszámát és összetételét pedig törvény rögzítette. A szindikális-korporatív rendszer tehát a fejlődés három fázisában lényegbevágó átalakuláson ment keresztül, aminek ismerete nélkül a fasiszta korporatív államról tiszta képet nem kaphatunk.

Mégis az olasz korporatív berendezkedéssel foglalkozó hazai tanulmányok — majdnem kivétel nélkül — még a legutóbbi időkben is a szindikális korporatív rendszernek valamelyik meghaladott alakját mutatják be, aminek okát abban kereshetjük, hogy az olasz forrásmunkák legnagyobb része a rendszer ismételt reformja előtt jelent meg. Örvendetes változást hozott az elmúlt két esztendő, amelyek alatt több magasszínvonalú korporatív jogi munka jelent meg. Ezek közül is kiemelkedő helyet foglal el az a hat kötetre tervezett s a szindikális-korporatív rendszer mai állását bemutató gyűjteményes munka, melynek első két kötete a

perugiai egyetem nagynevű korporatív jogi tanárának, *Giuseppe Chiarellinek* szerkesztésében az elmúlt évben hagyta el a sajtót.¹

Az első kötet első tanulmánya Chiarelli tollából való, aki a korporatív jogról és annak forrásairól ír. Chiarelli az olasz jogtudomány e legfiatalabb ágának meghatározása végett azt a Zanobini által kidolgozott utat választja, hogy a korporatív jog és a jogrendszer többi ágának viszonyát vizsgálja. A szerző az utóbbi időben egyre terjedő autonómia-elmélet híve. A korporatív jog önállóságát a jog többi ágához viszonyítva, valamint tudományos és didaktikus szempontból állapítja meg. Tanulmányát a korporatív jog irodalmának és forrásainak ismertetése zárja le.

Renato Balzarini triesti professzor — aki ma Bottai nemzetnevelési minisztert helyettesíti a korporatív jog római tanszékén — a szindikátusokról (federációkról, konfederációkról) ír kimerítő értekezést. Tanulmányát a foglalkozási szervezkedés történeti előzményeivel vezeti be, majd az olasz szindikalizmus alapelveit és a külföldi szindikalista kísérleteket ismerteti. A hivatási kategória jogilag is jelentős fogalmának kifejtését, a foglalkozási egyesületek keletkezésének és törvényes elismerésének éles logikájú jogászai tárgyalása követi. A további fejezetekben a szindikális statutumok jogi természetéről és a szindikátusok jogi személyiségéről van szó. Ez utóbbi fejezetben tér ki a szindikális képviselet kényes jogi problémájára és a szindikátusok jogi természetére. Szembe állva a szórványos ellenvéleményekkel, a szindikátusok testületi önkormányzati jellege mellett foglal állást. Tanulmányának bántó szépséghibája, hogy a szindikális szervezet tárgyalása során a látványosság ipar munkásainak nemzeti szindikátusait az első fokú foglalkozási szervezetek között említi, holott e foglalkozási ág különleges szervezési felépítése már 1937-ben megszűnt. Részletesen tárgyalja még a szerző a szindikális besorozás problémáját, a szindikális egyesületek belső szervezetét és a foglalkozási egyesületek ellenőrzését és felügyeletét.

Antonio Uckmar, a korporatív jog genovai ordináriusa, a szindikális járlékokról, *Giuseppe Loschiano* államügyész a munkaközvetítő hivatalokról, *Widar Cesarini Sforza* pisai korporatív jogi professzor pedig a kényszerkartellekről értekezik.

A második kötet első tanulmányát a korporatív jog tudományának másik kiválósága, *Giuliano Mazzoni* — e jogi studium firenzei nyilvános rendes tanára — írta. Tanulmánya a korporációkról szól s éppen olyan kimerítő, mint az előző kötetben a szindikátusokról szóló értekezés. Mazzoni is a történelmi előzményekből s a külföldi korporatív megoldásokból indul ki. A korporációk belső szervezetének tárgyalásánál az egyedi és testületi szervek eredeti osztozkodását, a korporációk működésénél pedig a korporációk tanácskozási rendjének minden eddigi munkából hiányzó ismertetését kell kiemelni. A korporatív képviselet problémájának tárgyalása *Balzarini* hasonló fejtegetéseinek mintegy folytatása. Mazzoni nem elégszik meg a korporatív képviselet elvi kifejtésével, hanem annak gyakorlati megvalósulását is ismerteti, amivel régi hiányt pótol, mert az olasz írók kivétel nélkül mellőzik a korporációk összetételének részletes bemutatását. A korporációk önkormányzati jellegét Mazzoni is tagadja, amivel nem értünk egyet, bár kétségtelen, hogy a fel fogásánál jelentkező nehézségeket nagy felkészültséggel hidalja át. A korporációk jogszabályalkotó, véleményező, békéltető és végrehajtó tevékenységének ismertetését ismét a világos és logikus rendszer jellemzi. A tanulmány utolsó fejezete a korporációk és a közigazgatási szervek viszonyáról szól.

A korporációk nemzeti tanácsát tárgyaló következő tanulmányt *Riccardo Del Giudice*, a korporatív jog bari-i tanára írta. Az olasz legfelsőbb gazdasági tanács kialakulása után a szerző a nemzeti tanács eredeti szervezetével foglalkozik, majd a korporációk felállítását követően bekövetkezett reformot vizsgálja. Tanulmánya minden oldalról megvilágítja a tanács jelentőségének

¹ Trattato di diritto corporativo, diretto da Giuseppe Chiarelli, volume I. L'organizzazione sindacale e corporativa, parte prima e parte seconda, Milano, 1940.

egyre jobban tapasztalható csökkenését. Kimerítően foglalkozik a tanács egyetlen működő szervével, a jelentőségében megnövekedett központi korporatív bizottsággal. Végül a tanács alkotmányjogi szerepét vizsgálja.

Az ugyancsak bari-i *Raffaele Resta* közigazgatási jogi professor a korporációk minisztériumával foglalkozik. Tanulmányában kimerítően ismerteti azt a szerepet, amelyet a minisztérium a szindikális-korporatív rendszerben betölt.

Carlo Maria Jaccarino nápolyi közigazgatási jogi tanár a korporatív felügyelőségekről az intézmény jelentőségét messze meghaladó részletességgel ír.

A tartományi korporatív szervekről szóló utolsó tanulmányt ismét *Loschiado* írta. A szoros és tág értelemben vett korporatív szervek fogalmának tisztázása után a vidéki korporatív szervezet problémájával foglalkozik. A továbbiakban a korporációk tartományi tanácsainak, majd a korporációk tartományi hivatalainak szervezetét és működését ismerteti.

A szindikális-korporatív *szervezetet* tárgyaló első két kötet után érdeklődéssel tekintünk a rendszer *működését* feltáró további kötetek elé.

KARAY KÁLMÁN.

X KÖNYVSZEMLE

X Csizmadia Andor: A magyar városi jog.

X *Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban.*¹

Csizmadia Andor, Kolozsvár sz. kir. város tb. tanácsnoka testes kötetben foglalta össze a magyar városi jog történetére vonatkozó eddigi kutatásokat és egészítette ki ezeket a maga fáradtságos anyaggyűjtésének eredményeivel. Helyesen emeli ki bevezetésében, hogy eddig csak a jogterület részletkérdéseivel foglalkoztak, az összefoglaló feldolgozásra senki sem vállalkozott. Azt az utat kívánja megmutatni, amelyen a magyar múlt tanulságait felhasználva, tovább lehet építeni a városok jövőjét. A jogtörténet munkása csak örömmel üdvözölheti, hogy a közigazgatás gyakorlati művelői is érdeklődéssel fordulnak hivatásuk múltjának megismerése felé, s hogy a régi tapasztalatokat nem vetik el akkor, amikor új megalapozásról, közigazgatási reformról van szó. A szerző, akinek nem ez az első alkotmánytörténeti műve, nagy szolgálatot tett mind a régi magyar jog feltárásának, mind az új magyar jog felépítésének.

A munka súlypontja az újkorra esik. Fejezetei közül az első a magyar városi jog kezdeteit tárgyalja, s a XVI. századdal zárul. A XVII—XVIII. századdal további két fejezet, a XIX. századdal három fejezet foglalkozik. Ez a tárgyalási mód megfelel a szerző gyakorlati céljának, de eredeti kutatásai természetének is. A középkori városok jogának ismertetésénél a meglévő irodalmat erősen használja, leginkább Pleidell Ambrus alapvető tanulmányának hatása alatt áll, de a többi részletmunkákat is ismeri. Talán még Szentpétery Imre cikkét kellett volna figyelembe vennie, a tárnoki ítélszék kialakulásáról. Ebben a fejezetben emlékezik meg a magyar városok keletkezéséről, a városi kiváltságokról, az

¹ Kolozsvár, 1941. 228 l. 8°

országos rendi állás eléréséről, majd részletesen ír a városok jogairól és kötelezettségeiről. A szervezetről szólva megállapítja, hogy a városok igazgatása már az Árpádkorban kialakult és aránylag kevés módosulással megmaradt 1848-ig. A bíró és az esküdtek testülete, a tanács gyakorolta a városi hatóságot. Melléjük a középkor vége felé rendszerint egy tágabbkörű testületet, nagyobb tanácsot választott a közönség. A város a törvényhozásban való részvételen kívül résztvett az igazságszolgáltatásban és a végrehajtó hatalom gyakorlásában is.

A mohácsi vész és a török hódoltság új feladatok elé állította a városokat. A török uralom alatt éltek és a környező területek rovására még fejlődtek is a nagy alföldi városok. Az erdélyi városok nagyobb tekintélyre jutottak a kis fejedelemségben, csak a királyi Magyarország városai kerültek hátrányosabb helyzetbe. A XVII. század első éveitől kezdve ellentétek merültek fel a nemesség és a polgárság közt a szabad királyi városok növekvő száma és az országgyűlés szavazata miatt. Az uralkodók a rendi törekvések ellenére is saját akaratukból szabadítottak fel eddigi községeket a földesúri hatóság alól, s ezzel nemcsak a rendek birtokállományát csökkentették, hanem az országgyűlésen is növelték az idegenfajú és királyhű elemek számát. A század végén a szabad városok száma 52-re emelkedett. Ezért az 1687: XVII. t.-c. a felszabadítást a törvény formájához kötötte. A XVIII. század folyamán valóban nagy nehézségbe is ütközött Győr, Komárom, Újvidék és Zombor szabad királyi rangra emelése.

Ezekkel a városokkal kapcsolatban ismerteti a szerző a városi kiváltságlevelekben foglalt jogokat és kötelezettségeket. Győr város levéltárában folytatott alapos kutatásai nyomán betekintést nyerünk egy feltörekvő újkori városunk életébe. A város megkapta felszabadításakor a földesúri hatóságot s a vele járó, jól jövedelmező kisebb királyi haszonvételeket. Szabad bíró- és tanácsválasztási és kegyúri jogot is nyert ezzel az alkalommal. Ebben a korszakban jelenik meg a bíró mellett — német hatásra — a polgármester, s a nagyobb tanács, a választott közösség élén a szószóló (Fürmender). A kor követelményeinek megfelelően a középkori kapitányi tiszt is állandósul. A XVIII. században szorítja ki a német fertálymesterség a régi magyar tizedeseket és utcakapitányokat. A jegyző, a prokurátor, a pénztárnok, számvető és számos más kisebb tisztviselő segítik a hatóságot feladatainak ellátásában. Ezek a feladatok pedig az újkor növekvő igényeihez mérten magukba foglalják a rendészetet, a kereskedelem szabályozását, az erkölcsökre való felügyeletet, a közegészségügy, a szegényügy, a városi gazdálkodás irányítását is. Tehát a jogokkal együtt terhes köteleességek is jutottak az új szabad királyi városok osztályrészéül.

II. József nagyvonalú városi reformja méltó bevezetése a városi jog megújítását célzó törekvéseknek. A rendi elvekkel szakítva, gazdaságos és eredményes közigazgatást akart bevezetni az uralkodó, de nem számolt a magyar városi és megyei fejlődés igényeivel. A szabad királyi városokat alávetette a megyének és

belső szervezetükben is számos változást hozott be. Elgondolásai megfeleltek a kor szellemének, de nem megfelelő bevezetésük miatt csak ellenkezést váltottak ki. Mégis Józseftől kezdve nem volt úgyszólván olyan országgyűlés, amely a városi reformmal ne foglalkozott volna. Az 1790. évi diéta törvénybe iktatta a szabad királyi városok kiváltságait és a városi jog rendezését az egyik kiküldött bizottságnak (deputatio publico-politica) tette feladatává. A bizottság ki is dolgozott egy tervezetet, amely a korszerű városi fejlődést biztosíthatta volna, de ez sohasem került országgyűlés elé és így a városi reform elmaradt.

1827-ben ismét készült egy reformjavaslat a városi jog rendezésére. Az országos bizottság meg akarta szüntetni a városok kettős felügyeletét: a helytartótanácsról és a kamarától való függését, — de fenn akarta tartani a városban lakó nemesség elavult privilégiumait. Ebben az időben vált teljessé az 1790-ben megkezdett kísérlet: a városok követeitől elvették az egyenkénti szavazati jogot s a diétán összesen csak egy hangra szorították őket. Ettől kezdve a szavazati jog megadása a reformországgyűléseken ahhoz a feltételhez volt kötve, hogy a városok belső igazgatását törvényesen rendezzék. 1843-ban ismét két javaslat készült ezzel a céllal. A hivatalos bizottság javaslata, melyet Szentkirályi Móric pestmegyei követ készített, „az 1808. évi porosz városrendezési dolgozatot vette mintául.” (141. l.) Ezért az eddig legrészletesebb törvényjavaslat olyan kérdésekre is kiterjedt, amelyek eddig nem merültek fel hazánkban (a város kerülete, letelepedés, polgári jogok megszerzése, képviselőtestület, közgyűlés szervezete, kisgyűlés, stb.) A javaslat fölött folyt hosszas országgyűlési vita tanulságosan bontakozik ki Csizmadia előadásából.

Mint a reformkor más nagy közéleti vitában, ebben a kérdésben is éles ellentét merült fel a főrendek és az alsótábla között. Még a felsőtábla egyik tagja, gróf Pálffy József is kijelentette, hogy „a főrendek csak játékot akarnak űzni az alkotmányosságból, a végrehajtó hatalomnak szándékozáván adni a városok szavazatát, holott a kormány már is túlnyomó befolyást gyakorol a kinevezéséről függő hivatalnokok által a törvényhozásban. Ez nem egyéb, mint a nemzet érdekeinek elnyomása. A főrendek örökös negatíójuk által meg akarják semmisíteni a rendek tábláját, nem engedvén a kormány elébe jutni a nemzet kívánatait... Én a főrendi táblát a nemzeti előhaladás valóságos gátjának tekintem; s nem tartózkodom kijelenteni, hogy örömmel fogok szavazni e tábla eltörlésére, mely valóságban nem egyéb, mint a kormány céljainak eszköze.” (165. l.) A sokáig visszafojtott reformvágy az 1848-i országgyűlésen egy elsietett, ideiglenes törvény megalkotására vezet (XXIII. t.-c.) Ez a törvény három csoportra osztja a városokat, részletesen szabályozza a tisztújítás módját és a választás alá kerülő tisztviselőket, kiterjeszti az aktív választójogot a polgárok széles körébe. Rendezi a képviselőtestület szervezését és tagjainak választását, általában megállapítja a tanács és a közgyűlés hatáskörét. Ez a rendezés azonban nem mehetett át az

életbe és a kiegyezés után újabb városi törvénynek adta át a helyét.

A kiegyezés utáni törvények már a tételes jog birodalmába tartoznak és talán ezért foglalkozik velük rövidebben a szerző, mint az előző századok javaslataival. Azonban nemcsak regisztrálja az eseményeket, hanem kritikai megjegyzésekkel is kíséri a törvényhatóság és községi törvények rendelkezéseit. Az 1870—1871. évi törvények nagy hibájának tartja, hogy a szabad királyi városokat, mint törvényhatóságokat összetársítják a megyékkel, míg a rendezett tanácsú városokat a községekkel együtt szabályozzák. „Innen kezdődik ez a szerencsétlen házasság, mely csak közigazgatási és inkább gazdasági jellegű egységeket, mint a vármegyéket és a városokat egy kalap alá von...” — állapítja meg a szerző. (173. l.) Az 1886:XXI. törvényekről Nagy Ferenczel megállapítja, hogy a városokra nézve csak az előbbi törvény fenntartását jelenti. (176. l.) Már több elismeréssel szól az 1929:XXX. t.-c. újításairól, azonban azt állítja, hogy a problémát még nem oldotta meg gyökeresen. Ezért érdeklődése inkább a városi kongresszusok és egyesületek munkája felé fordul, s az ilyen érdekvéviselési tömörülésen kívül a racionalizálási törekvésektől várja a közigazgatási reform keretében a városi ügyek rendezését.

A szerzőnek a legújabb jogszabályokról mondott kritikája bizonyára hosszú évek tapasztalatából fakad. Hozzátehetjük szavaihoz, hogy az utolsó félszázad jogalkotásában a Grosschmid által annyira elítélt „fordító törvénycsinálási módszer” teljes virágzását érte el. A városi jognak megvoltak a hazai előzményei. 1808-ban mégis a porosz normát követték, s ezután is: 1870-ben osztrák mintára hozták be a virilizmust, 1876-ban porosz mintára a közigazgatási bizottságot, az 1895-i községi javaslatban a francia, a városi javaslatban a szász, bajor és osztrák törvényeket utánozták. (172, 175, 178. l.) És ha még ezek az intézmények üdvös újításokat, célravezető megoldásokat hoztak volna! De maga a szerző is kifogásolja legtöbbször pusztán a közigazgatás szakszerű szempontjai alapján, s ehhez hozzáfűzhetjük súlyos rosszalásunkat az általános magyar jogfejlődés nézőpontjából.

Összefoglalva a mű erényeit és hibáit, Csizmadia Andor könyvét alapos és érdemes munkának mondhatjuk. A városi jog történetének általános feldolgozását adta nekünk, ha nem is minden korszakban egyforma alaposággal, de mindig a források és irodalom tiszteletreméltó ismeretével. Talán sokhelyütt nagyon is a részletekbe mélyed, s nehezen olvashatóvá lesz; talán még hiányoznak művéből az általános, nagyobb szempontok, a fejlődés világosan meglátott nagy vonalai. De az alapos anyaggyűjtés nem veszett kárba, a könyv sokáig nélkülözhetetlen darabja lesz az alkotmánytörténeti irodalomnak és reméljük, forrásműve az eljövendő közigazgatási reformnak.

BÓNIS GYÖRGY.

A GÁZ

A HÁZTARTÁS és AZ IPAR

LEGGAZDASÁGOSABB "TÜZELŐANYAGA,

GYORS, TISZTA „OLCSÓI

Díjtalan költségvetéssel, felvilágosítással és tanáccsal készséggel szolgálnak a Gázművek Városi Irodái. Központi Városi Iroda: VII. Rákóczi-út 18. Tel: 228-228. Budai Városi Iroda: I. Alagutca 3. Telefon: 150-110. Ujpesti kirendeltség: Ujpest, Király-u. 1. Telefon: 294-661.

Díjtalan gyakorlati bemutató előadások minden kedden és pénteken délután 5 órakor a VI. Vilmos császár-út 3., I. emelet bemutató és előadó helyiségeiben.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYAI:

	Ára:
1. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása. 1930.	—
2. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. 1931.	—
3a. Hantos Gyula: A magyar közigazgatás területi alapjai. 1931.	—
3b. Hantos Gyula: Administrative boundaries and the rationalisation of the public administration. 1932.	10 P
4. Magyary Zoltán: A magyar közíg. rac. programja. 1932.	1 "
5. Mártonffy Károly: A szabatos törvény. 1932.	4 "
6. Fluck András: A budapesti közhivatali kézbesítő szolgálat. 1932.	2 "
7. Kiss István: A magyar tanyai közigazgatás. 1932.	—
8. Martonyi János: A közigazgatási bíráskodás. 1932.	—
9. Julier Ferenc: A vezérkarok szervezete és működése. 1932.	1 "
10. Vitéz Guothfalvy-Dorner Zoltán: A nemzeti gazdasági tanácsok. 1932.	1 "
11. Magyary Zoltán: The rationalisation of the Hungarian public administration. 1932.	1 "
12. Magyary Z. Scientific management in public administration. 1933.	2 "
13. Kodifikációs törekvések. Vladár Gábor, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly és Oswald István tanulmányai. 1933.	2 "
14. Göbel József: Anyagbeszerzés. 1933.	2 "
15. Magyary Zoltán: A Magyar Közigazgatástudományi Intézet. 1934.	4 "
15a. Magyary Zoltán: The Hungarian Institute of Public Administration. 1934.	1 "
15b. Magyary Zoltán: L'Institut Hongrois des Sciences Administratives. 1934.	1 "
16. Szöllösy Zoltán: A közegészségügyi törvények egységes szerkezete. 1935.	4 "
17. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. 1935.	4 "
18. Kiss István: Csongrád megyei város közigazgatása. 1935.	6 "
19. Alsó László: A község-szervezés alapelvei. 1935.	8 "
20. Mártonffy Károly: A közszolgálat utánpótlása. 2. kiad. 1937.	8 "
21. Meznerics Iván—Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. 1937.	8 "
22. Valló József: Közigazgatási eljárás. 1937.	4 "
23. Menczer Károly: A francia és az olasz államtanács szervezete és működése. 1937.	3 "
24. Drágffy Miklós: Az önkormányzat multja és jelene Franciaországban. 1937.	3 "
25. Magyary Zoltán: Közigazgatási vezérkar. 1938.	1 "
26. Vecseklyó József—Horváth Kálmán—Menczer Károly: Világvárosok közigazgatása. 1938.	—
27. Magyary Zoltán: Bulletin No 1. of the Hungarian Institute of Public Administration, 1934—1938. 1939.	1 "
28. Drágffy Miklós: A testületi önkormányzat Franciaországban. 1939.	3 "
29. Martonyi János: A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. 1939.	4 "
30. Magyary Zoltán—Kiss István: A közigazgatás és az emberek. 1939.	20 "
31. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. II. 1940.	4 "
32. Valló József: A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. 1940.	5 "
33. A szociális vármegye. 1941.	10 "
34. Valló József: A hatályos jogszabályok összegyűjtése. 1941.	6 "
35. Nagy Károly: Gazdasági közigazgatás a német nemzeti szocializmus rendszerében. 1941.	6 "
36. Benárd Aurél — Karcsay Sándor: A német közszolgálati jog. 1942.	6 "
— A magyar közigazgatás tükré. 1932.	24 "
— Közigazgatástudomány. Folyóirat. 1938—.	Évfolyamonként 10 "